

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Péče o seniory z perspektivy sociální práce a praktické teologie

Care for the elderly from the perspective of social work and practical theology

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
PhDr. ThDr. Mgr. Noemi Bravená, Th.D., Ph.D.

Autor:
Vladimíra Škrášková

Praha 2024

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. ThDr. Mgr. Noemi Bravená, Th.D., Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky, odborné vedení a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci: Péče o seniory z perspektivy sociální práce a praktické teologie vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20. 9. 2024

Jméno autora
Vladimíra Škrášková

Anotace

Vzhledem ke stárnoucí populaci se Česká republika snaží o to, aby senior mohl být co nejdéle v domácím prostředí. Kde seniorům v domácím prostředí jsou poskytovány různé typy sociální služby, které je schopni využívat za pomoci tzv. příspěvku na péči a danou službu si koupí. Pokud to již není možné, aby senior zůstal ve svém přirozeném prostředí a vyčerpali se všechny možnosti péče, je zde možností umístění do zařízení. Nejčastějším typem zařízení je Domov pro seniory, který poskytuje komplexní péči. Takové zařízení se řídí zákonem o sociálních službách „Zákon č. 108/2006 Sb.“, kde upravuje poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím služeb a příspěvku na péči. Dále upravuje předpoklady pro výkon povolání sociálního pracovníka, pokud vykonává činnost v sociálních službách. Domov pro seniory poskytuje nejen základní péči, která zahrnuje základní potřeby, mezi potřeby je zahrnuta i duchovní potřeba seniora.

Domov pro seniory musí respektovat duchovní potřeby seniora, který projeví zájem o duchovní život v domově. Každé zařízení má ve své spádové části farnost, která poskytne své služby danému zařízení. Nejčastěji to bývá římskokatolická církev, která poskytuje služby domovu. Pokud jsou nebo je senior jiného vyznání má zařízení možnost sjednat i jinou duchovní službu. Duchovní nejčastěji vykonává v zařízení bohoslužby, uděluje svátosti, vykonává duchovní útěchu i jednotlivcům, kteří o ni požádají a to nejčastěji v soukromí např. na pokoji seniora.

Ve své práci uvádím příklady z mé dosavadní praxe, kde je zařazen i polostrukturovaný dotazník směřovaný na duchovní v různých církvích. Dotazy byly směřované především na práci se seniory, ale též na spolupráci s pomáhajícím personálem.

Klíčová slova: asistence, pastorece, péče, senior

Annotation

Due to the aging population, the Czech Republic is striving to enable seniors to remain in their home environment for as long as possible. In the home environment, various types of social services are provided to seniors, which they can utilize with the help of the so-called care allowance and purchase the necessary services. If it is no longer possible for a senior to stay in their natural environment and all care options have been exhausted, there is the possibility of placement in a facility. The most common type of facility is a Senior Home, which provides comprehensive care. Such a facility is governed by the Social Services Act "Act No. 108/2006 Coll.", which regulates the provision of assistance and support to individuals in adverse social situations through services and the care allowance. It also sets out the prerequisites for the profession of a social worker if they perform activities in social services.

A Senior Home provides not only basic care, which includes fundamental needs, but also addresses the spiritual needs of the senior. A Senior Home must respect the spiritual needs of seniors who express an interest in spiritual life within the home. Each facility has a parish in its catchment area that provides services to the facility. Most commonly, it is the Roman Catholic Church that provides services to the home. If a senior is of a different faith, the facility has the option to arrange for another spiritual service. The clergy most frequently conduct worship services, administer sacraments, and provide spiritual comfort to individuals who request it, often in private, such as in the senior's room.

In my work, I provide examples from my previous practice, which includes a semi-structured questionnaire directed at clergy from various churches. The questions were mainly focused on working with seniors, but also on cooperation with the assisting staff.

Keywords: asistence, pastoral care, care, elderly citizen

Obsah

Úvod.....	6
1. Aktuálnost tématu celistvé péče o seniory	8
2. Duchovní péče	10
2.1. Pojem duchovní péče.....	10
2.2. Duchovní (pastorační) péče v pojetí Bible.....	11
2.4. Duchovní péče v interpretaci různých vybraných autorů.....	13
3. Senior	15
3.1. Stárnutí a stáří.....	15
3.2. Základní potřeby seniora.....	16
3.3. Specifické potřeby seniora.....	18
3.4. Přijetí stáří.....	18
3.5 Duchovní potřeby seniora.....	18
3.6. Potřeba komunikace.....	19
4. Domov pro seniory	20
4.1. Význam slova domov pro seniory	20
4.2 Služby domova pro seniory	20
4.3 Zaměstnanci domova pro seniory	21
4.4 Cílová skupina	21
5. Aktivity seniorů v DS.....	22
5.1 Význam smyslové aktivizace.....	22
5.2 Využití smyslové aktivizace v praxi	23
5.3 Aktivizační pracovník.....	24
5.4 Rozdíl mezi aktivitami a smyslovou aktivizací.....	25
6. Péče o seniory v domově pro seniory	26
6.1. Pečovatelská sféra.....	26
6.2. Ošetřovatelská péče	27
6.3. Zdravotní péče	27
7. Plánování a realizace aktivizace seniorů v DS	29
7.1. Plánování smyslové aktivizace	29
7.2. Realizace smyslové aktivizace.....	29
8. Sociální kontakty seniorů v domově pro seniory	31
8.1. Zajištění dobrovolníka	31

8.2. Zajištění kontaktu s rodinou v době koronavirové krize	31
8.3. Sociální kontakt s obyvateli domova	32
8.4. Duchovní / pastorační pracovník v domově pro seniory.....	32
9. Potřeba duchovní péče	33
9.1. Zajištění bohoslužby	33
9.2. Duchovní péče zaměřená na umírající	34
9.3. Duchovní i pro pomáhající personál	34
10. Praktická část	35
10.1. Výzkumný problém a výzkumné otázky	35
10.2. Dotazník.....	36
10.3. Vzorek respondentů	38
10.5 Celková péče o seniory – závěry.....	41
Závěr	43
Příloha.....	45
1.1. Primární zdroje	47
1.2. Sekundární zdroje	48
1.3. Weby.....	48

Úvod

Tématem bakalářské práce je duchovní péče o seniory, zejména o ty, kteří nežijí v domácím prostředí. Především jde o skupinu seniorů, kteří žijí v Domovech pro seniory. Jde o lidi, kteří potřebují soustavnou péči. Jde o zajištění péče fyziologicko-biologické, ale z mého pohledu vycházejícího z dosavadní zkušenosti by mělo jít především o péči duchovní. Základem životní spokojenosti a pohody je totiž to, jak člověk cítí emocionální vyrovnanost a odolnost vůči stresu, která je nezbytná, protože kromě svých problémů zdravotních, musí překonávat i okolní nepohodu z toho, že musel být přesazen ze svého domácího prostředí do jemu neznámého. Jen duchovní síla a opora mu dokáže vytvořit takové podmínky, které mu pomůžou překonat jeho složité období. Aby senior nabyl, potřebné duchovní síly v tomto složitém přechodu, může mu být nápomocen jak personál chápajícím a vstřícným jednáním, tak především by měl být nápomocen duchovní/pastorační pracovník.

V první kapitole pojednává o duchovní péči pomocí duchovního/pastoračního pracovníka. V interpretaci různých autorů nacházíme shodu. Všichni shledávají velkou potřebu duchovní péče, a to nejen při terminálním stavu, ale nejvíce v období stáří a odloučenosti od svých blízkých. Běžný personál nenahradí zvláště určeného a zaměřeného pracovníka, který se umí věnovat duševní stránce seniora nehledě na jeho mentální stav.

Druhá kapitola se zabývá samotným seniorem a jeho potřebami. Zde ujasňuji, typ seniora lišící se věkem. Zvláštní zřetel věnuji kategorii seniora, který má zvýšené nároky na soběstačnost, sebe obsluhu a na ty, jež nemohou zůstat ve svém, přirozeném prostředí.

Třetí kapitola vymezuje pojem Domov pro seniory a zabývá se jeho organizační a funkční strukturou. Také popisuje složení personálu a jeho funkce. Každý domov seniorů má svá vlastní specifika i cílové skupiny seniorů a liší se v nabídce služeb (domov seniorů a domov se zvláštním režimem) a též v nabídce nabízených aktivit (ergoterapie, smyslová aktivizace, muzikoterapie a podobně).

Čtvrtá kapitola pojednává o aktivitách seniorů v DS. Každé zařízení si stanovuje, jaké aktivity bude nabízet v rámci svého zařízení. Setkáváme se nejčastěji s aktivitami typu: ergoterapie, muzikoterapie, výlety, společenské setkávání seniorů, předčítání, dobrovolnictví. V této kapitole se zaměřuji na smyslovou aktivizaci a jejímu významu.

Péči o seniory v domově pro seniory se zabývá pátá kapitola. Je zaměřená zejména na pečovatelskou, ošetrovatelskou a zdravotní péči. Toto rozdělení má za následek zkvalitnění péče. Každá sféra péče je důležitá a musí být vzájemně propojená.

Šestá kapitola se zaměřuje na plánování a realizaci aktivit seniorů v DS. Vzhledem k tomu, že se již čtvrtá kapitola zmiňuje o aktivitách seniorů v DS, zde se zaměřuji na využití a přínos smyslové aktivizace pro seniory v DS.

Sedmá kapitola pojednává o důležitosti sociálních kontaktů seniorů v domově pro seniory. Je důležité, aby senior neztratil sociální kontakty s okolním světem především době pandemie Covid - 19ové pandemie. Zařízení disponuje dobrovolníky, kteří ve svém volném čase navštěvují seniory v zařízeních. Taktéž zajišťuje sociální kontakt seniorů při různých akcích, které zařízení pořádá. V neposlední řadě je to zajištění duchovního/pastoračního pracovníka.

Osmá kapitola klade důraz na důležitost duchovních potřeb seniorů. Každé zařízení při přijetí seniora do zařízení má povinnost se ptát na duchovní potřeby seniora. S tím, že pokud

senior neprojeví přání využít službu takového to typu, zařízení uvede tuto skutečnost do osobní karty seniora.

Devátá kapitola je zaměřená na praktickou část. S ohledem na pandemickou situaci a nouzový stav, bylo možné pouze vytvořit polostrukturovaný dotazník, který následně byl zaslán respondentům pomocí elektronické pošty. Tento dotazník je součástí přílohy.

Práce byla založena na pečlivém studiu odborné literatury v teoretické části, která poskytla základní rámec pro analýzu tématu. V praktické části byl použit polostrukturovaný dotazník, který byl distribuován mezi sedm respondentů. Tato kombinace teoretických znalostí a empirického výzkumu umožnila hloubkové porozumění zkoumané problematice a interpretaci získaných dat.

1. Aktuálnost tématu celistvé péče o seniory

Dnes jde o to, že styl života, zejména městských obyvatel je určen hromadným bydlením, které odděluje od sebe jednotlivé generace. Během 20. století se pozměnila rodinná pospolitost tak, že hlavním soužitím byly pouze návštěvy starých a mladých mezi jednotlivými bydlíšti. Ve chvíli, kdy ubylo sil stárnoucím rodičům, kteří již nepřicházeli pomáhat do domácností svých dětí, začali staří zůstávat stále více sami. Ale stále k mladým upínali pozornost a snažili se zůstat v jejich zorném poli. Často to po praktické stránce už nebylo možné a výsledkem byl přesun do domova. Vyplývá to z toho, že se prodlužuje věk do důchodu a soužití dvou generací není možné i proto, že nejsou tyto generace navykly žít dohromady.

V současnosti se z celospolečenského pohledu „vydělují dva hlavní proudy v přístupu k nastavení modelu péče, a to nejen o starší v naší společnosti. Jedním z nich je přístup z morálního pohledu péče. Chápe ji jako péči ze strany blízkých osob nebo rodinných příslušníků a situuje ji do rodinného prostředí. Dalším je přístup, který zdůrazňuje kolektivní odpovědnost za péči o druhé. Tento princip občanství a rovných práv v souvislosti s péčí předpokládá, že by měla být vykonávána na profesionální bázi.“¹

„Je zřejmé, že péči v jisté fázi života potřebuje každý jedinec. Lidé jsou tedy těmi, kdo péči vyžadují, tak (mohou být) i těmi, kdo ji poskytují. Proces péče, je nezbytný pro zachování lidské existence a je postavený na vztazích a vzájemné závislosti jedinců v rámci určitého společenského celku. Vzhledem k tomu, že se proměnilo fungování společnosti, se tradiční společenské vztahy změnily. Je nutné otázku potřebnosti v poskytování péče analyzovat ve vztahu k odpovídajícímu společenskému kontextu.“²

V holistickém přístupu se jedná jak o bio – fyzické potřeby tak o duchovní potřeby seniora.

Jak se vyjadřuje Dr.-Robert Tabaszewski, PhD, L.L.M., který je docentem na katedře lidských práv Právnické fakulty univerzity v polském Lublinu, je „právo na pastorační péči pro pacienta mimořádně důležité: souvisí se zásadními, existenciálními aspekty jeho bytí, do nichž by kromě pacienta a nemocničního kaplana neměl nikdo zasahovat.“³ Dále hovoří Dr. Robert Tabaszewski o tom, že „právo pacienta na ochranu zdraví zahrnuje též právo na pastorační péči, což uznává i mezinárodní společenství.“⁴ Péče o duchovní rozměr souvisí podle něj dokonce s uplatňováním „práva na pastorační péči“. Do něho počítá „zajištění zdraví pacienta v duchovním rozměru, což se může opětně promítnout do sféry fyzického a psychického zdraví. Tato péče v důsledku usnadňuje návrat ke zdraví: pokud se poruchy fyzického a psychického zdraví mohou promítat do sféry duchovní, tak má stav duchovního

¹MAŘÍKOVÁ, Hana a VOHLÍDALOVÁ, Marta. Bariéry versus preferované formy rodičovství u neheterosexuální populace. *Fórum sociální politiky*, 2019, 13(6), s. 20-26. ISSN 1802-5854. Dostupné také z: <https://www.vupsv.cz/download/rok-2019-06/?wpdmdl=7611&refresh=5f15d80bf17b21595267083>.

²MAŘÍKOVÁ, Hana a VOHLÍDALOVÁ, Marta. Bariéry versus preferované formy rodičovství u neheterosexuální populace. *Fórum sociální politiky*, 2019, 13(6), s. 20-26. ISSN 1802-5854. Dostupné také z: <https://www.vupsv.cz/download/rok-2019-06/?wpdmdl=7611&refresh=5f15d80bf17b21595267083>.

³TABASZEWSKI, Robert. Právo pacienta na pastorační péči ve světle předpisů mezinárodního práva. *Revue církevního práva*, 2017, 23(4), s. 45-56. ISSN 1211-1635. Dostupné také z: http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/69_revue_cela.pdf.

⁴TABASZEWSKI, Robert. Právo pacienta na pastorační péči ve světle předpisů mezinárodního práva. *Revue církevního práva*, 2017, 23(4), s. 45-56. ISSN 1211-1635. Dostupné také z: http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/69_revue_cela.pdf.

zdraví vliv na celkovou kondici člověka.“⁵ Toto téma je aktuální z toho důvodu, že stále v České republice nedostatečně celistvě pečujeme o seniory. Duchovní rozměr do takové péče rozhodně patří.

⁵Rozhodnutí Výboru Organizace spojených národů pro lidská práva ve věci Chris Bech proti Norsku, Com. No. 882/1999, U. N. Doc. CCPR/C/68/D/882/1999 (2000).

2. Duchovní péče

Dříve než pojednáme o konkrétní péči o seniory, definujeme pojmy: duchovní péče, senior a domov pro seniory.

Duchovní péče má dva aspekty a to aspekt duchovní a aspekt péče. První aspekt: duchovní „označuje skutečnosti nebo lidi, zvláště těsně spojené s Duchem, tj. s Božím působením. Taktéž pojem duchovní může označovat křesťany zvláště pokročilé v cestě víry.“⁶ Druhý aspekt: péče je „starost o něco, obavy před něčím, strach, bedlivost, ochrana, opatrování, úsilí o něco“.⁷

2.1. Pojem duchovní péče

Podle praktického teologa ČČS O. Rutrleho lze duchovní péči rozumět jako „všeobecné křesťanské povinnosti“. Do ní patří péče „o potřeby lidské duše (obecné i konkrétní) v souvislosti se všemi ostatními potřebami lidské osobnosti. Samotná tato definice ještě neznamená, že probíhá duchovní péče, ale že se duchovní péče stane skutečnou..., teprve v kontaktu s živou náboženskou vírou a křesťanskou osobností.“⁸

T. Butta zdůrazňuje, že řecký pojem pro duchovní péči „epimelea té s psychés nenacházíme přímo v Bibli“. Je to sousloví původně od filozofa „Platóna, který chápe filozofii jako péči o duši“. I přesto, biblické texty obsahují implicitně „péči a starostlivost“ a jsou pro to užívány rozličné výrazy.⁹

J. Křivohlavý pojímá duchovní péči jako „Pastorální péči“, tím se rozumí „starání se o někoho nebo o něco“. Takto pochopená péče o druhého člověka může být různého typu. V životě se setkáváme se zdravotní péčí (s péčí lékařskou a ošetrovatelskou), s péčí sociální (sociálněekonomickou), lázeňskou, pedagogickou, finanční atp.¹⁰ Dále uvádí, že: „pastorální péče se stala teologickou disciplínou, spadající do oblasti praktické teologie spolu s homiletikou, liturgikou a katechetikou. V nejstarší době – v katolické církvi – byla tato disciplína nazývána: „cura animarum generalis“. Podle řeckého termínu pro pastýře „poimen“ byla tato disciplína pojmenována poimenika.¹¹ Uvádí též termín „Pastorální teologie“. Pastorální teologie je definována, jako „ta větev, která formuluje praktické principy, teorie a postupy ordinovaných pastýřů ve všech jejích funkcích.“¹²

⁶ *Biblický slovník* [online]. Kalich, 1956 a 1992 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: http://lide.cb.cz/pavel.mosner/bib_slovník_novotny.htm

⁷ *Biblický slovník* [online]. Kalich, 1956 a 1992 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: http://lide.cb.cz/pavel.mosner/bib_slovník_novotny.htm

⁸ RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. Praha: Ústřední rada církve českomoravské, 1940. Knihovna Náboženské revue církve českomoravské. str. 1-2

⁹ BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 7

¹⁰ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. Praha: Oliva, 2000. ISBN 80-85942-42-9. str. 8

¹¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. Praha: Oliva, 2000. ISBN 80-85942-42-9 str. 11-12

¹² KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. Praha: Oliva, 2000. ISBN 80-85942-42-9 str. 12

2.2. Duchovní (pastorační) péče v pojetí Bible

V Bibli se výrazu pastýř užívá doslovně i obrazně – jako označení pro ty, kdo mají na starost ovce, a také pro ty, kdo pečují o lidi. Povolání pastýře měli lidé v takové úctě, že Starý Zákon (SZ) často zobrazuje Boha jako pastýře Izraele. V Novém Zákoně (NZ) se hovoří o tom, že má být pastýřem Kristus.

Taktéž se můžeme setkat se slovem pastore. Pod tím to slovem se skrývá „soubor činností, v nichž církev navenek i dovnitř realizuje své poslání“. Toto slovo vzniklo odvozením od latinského „pastor“ pastýř.

„Pastore ve smyslu péče o členy křesťanského společenství byla v centru pozornosti prvotní církve. Základem pastorační činnosti bylo: zvěstování, kázání, výuka, zavádění organizačního řádu, bohoslužba a služba bližnímu“.¹³

Ve Starém zákoně se setkáváme s pastorační činností, která je nazývána plodem života křesťanské církve, která pojímá péči o duši člověka a to ve smyslu existenciálním, „tj. vědomé či nevědomé působení daných skutečností a náboženských hodnot.“¹⁴ Zde můžeme nalézt duchovní péči o člověka, která je zároveň i výchovou. „Výchova a duchovní péče znamená formování člověka ve společenství věřícího lidu poznáváním a naplňováním Boží vůle“.¹⁵ Taktéž se hovoří o stáří, a jakým způsobem se k němu máme postavit: „starý člověk je předmětem přirozené úcty a zdrojem životní moudrosti a zkušenosti, je i dobou úbytku lidských sil. Věřící však má jistotu, že ho Bůh ani ve stáří neopouští“.¹⁶ Dále je zde možno nalézt řadu dalších příkladů lidí, kteří byli „dobrymi pastýři“.

V Novém zákoně se můžeme setkat také s „pastorační tematikou“¹⁷, která je velmi rozmanitá a zahrnuje různá témata: manželství, rodina, majetek, nemoc i smrt. Ježíš Kristus je označován za dobrého pastýře. Jeho pastorální péče spočívá v prvé řadě ve starosti o dvanáct jím vyvolených učedníků. Viděli Ježíše při pastorační práci, slyšeli z jeho úst řadu podobností, v nichž se objevovalo samo jádro pastorální péče. Tím měli možnost se učit od Pána Ježíše Krista tomu, co nazýváme „pastorační péčí.“ Ježíš Kristus je proto i učitelem pravé péče o druhého.¹⁸

2.3. Duchovní (spirituální) péče o seniory

Pojem „spirituální“ bývá také chápán jako to co se týká duchovní stránky člověka a v textech se často tyto pojmy používají paralelně.

¹³MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. str. 149 – 150.

¹⁴RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. Praha: Ústřední rada církve českomoravské, 1940. Knihovna Náboženské revue církve českomoravské. str. 5-6

¹⁵BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 17

¹⁶BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 17

¹⁷BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 21

¹⁸KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. Praha: Oliva, 2000. ISBN 80-85942-42-9 str. 11

U A. Opatrného se setkáváme s výrazem: „spirituální péče“. Tato péče podle autora zahrnuje biologické, psychologické, sociální a spirituální potřeby. „Spirituální péči v širokém slova smyslu rozumíme takové jednání s člověkem, ve kterém ho respektujeme v jeho jedinečnosti, vnímáme jeho existenciální i ryze duchovní otázky a problémy, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání.“¹⁹ Zmínila bych zde i spiritualitu obecnou. A. Opatrný zde říká, že: „zde máme na mysli nitro člověka: to obsahuje nejhlubší a nejdůležitější vztahy a vzpomínky, které jsou pro jeho život nosné. Za dominantní v této souvislosti považujeme lásku a odpuštění, a to jak v aktivní, tak v pasivní formě.“²⁰ Rozlišování mezi aktivní a pasivní formou spirituality, jak ji popisuje A. Opatrný, může být důležité pro pochopení toho, jak se duchovní péče o seniory může vyvíjet. Celkově by duchovní péče o seniory měla zahrnovat jak podporu jejich aktivní spirituality prostřednictvím konkrétních činností a praktik, tak i podporu jejich pasivní spirituality prostřednictvím vytváření prostoru pro vnitřní mír a smíření.

Spirituální hodnoty jsou podle autora pak takové hodnoty, které člověk během života hledá, přisvojuje si je a posléze se o ně opírá. „Pokud je snahou člověka dosahovat nebo realizovat v životě určité spirituální hodnoty, můžeme mluvit o spirituálních cílech. Tyto cíle mohou být ve větším nebo menším souladu s osobní vírou konkrétního člověka a jejich dosažení může být více či méně realistické.“²¹ Uvádí také, jak poskytovat spirituální péči u nemocných. Zásadní je úcta k vnitřnímu světu nemocného. Důležité je, aby „doprovázející pozorně naslouchal nemocnému i tam, kde mu nerozumí.“²²

„Pastorační péče“²³ nemá v našich poměrech příliš jasné a přesné ohraničení. Mnohdy se pastorační rozumí pouze to, co dělá kněz. Je to takové jednání s člověkem, ve kterém ho „respektujeme v jeho jedinečnosti, přistupujeme k němu z pozice věřících křesťanů, doprovázíme ho v jeho obtížích, nemoci, utrpení či umírání a pomáháme mu k lidsky důstojnému zvládnutí jeho životní situace včetně smrti.“²⁴ I jeho okolí potřebuje často projít delším procesem vyrovnávání a přijetí toho, co je v situaci nemocného nezvratné. Někdy je úkolem pastorační péče pomáhat i blízkému okolí nemocného, aby přijali fakt, že situace neodvratně spěje ke smrti.

Takto můžeme souběžně navázat na duchovní rozhovor. „Rozhovor je nejčastějším prostředkem, kterým se realizuje duchovní doprovázení.“²⁵ V duchovním rozhovoru s nemocným jde mnohdy o sdělování závažných skutečností, které se týkají dalšího života nemocného. Taková to péče o spirituální život nemocného potřebuje vzdělaného a

¹⁹ OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 15 – 17

²⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 54 – 55

²¹ OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 44 – 46

²² OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 94 – 95

²³ OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 115 – 117

²⁴ OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 17

²⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 99 – 102

přípraveného pracovníka, kterým může být i laik. Takovýto člověk umí s nemocným mluvit a je to ten, kdo ho chápe, ale ne kdo ho školí a poučuje. Pacient si sám určuje téma duchovního rozhovoru a také tempo rozhovoru. Duchovní rozhovor má tedy napomoci k tomu, aby se „víra v člověku stala jeho oporou.“²⁶

2.4. Duchovní péče v interpretaci různých vybraných autorů

Prvním zásadním požadavkem je bezpodmínečná úcta k vnitřnímu světu nemocného. Dále pak přiměřená empatie, která umožňuje přijetí vnitřního světa nemocného. Je důležité, aby doprovázející pozorně naslouchal i tam, kde nemocnému nerozumí. Nejde vždy o to, aby myšlenky nemocného pochopil, ale aby se nemocný cítil být ve své jedinečnosti přijat.

Je-li to možné, je třeba usnadňovat či podporovat kontakt nemocného s: bližními, vrstevníky a s duchovními, se kterými chce komunikovat, a s náboženskými skutečnostmi (Bible, společné modlitby, svátosti atd..).

U M. Svatošové, která je lékařka i zakladatelka hospiců v Čechách, se setkáváme s duchovní péčí z pohledu zdravotníka. Ve své knize: „Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?“ hovoří o složitostech, potřebách, vztazích, o porozumění, že „každý člověk je jedinečnou, neopakovatelnou bytostí, se svou vlastní osobní historií, vlastním vnitřním světem, do kterého může druhý nahlédnout jen tehdy, když mu to dotyčný člověk dovolí.“²⁷ I zde hovoří o spirituálních potřebách člověka. V dnešní době se lidé domnívají, že spirituální potřeby jsou pouze pro věřící. Takto smýšlející lidé teprve v průběhu vážné nemoci se začnou zabývat otázkami po smyslu života. Je potřeba jim ukázat, že „v každé situaci se dá žít smysluplně.“²⁸

Duchovní potřeby bývají u nemocného prioritou. „Často jde o potřebu usmíření, uzdravení vztahů, jak s lidmi, tak s Bohem.“²⁹ Co víme o duchovních potřebách nemocného? Vstupujeme do jeho života, aniž bychom věděli o jeho duchovních potřebách, neznáme jeho „souvislosti a vztahové vazby.“³⁰ Měli bychom se umět vžít do situace lidí, kteří nesdílejí naše názory. Ovšem „nemusím souhlasit s hodnotami a spiritualitou druhého, ale musí je respektovat.“³¹ V opačném případě hrozí, že jim neporozumíme a nedokážeme v oblasti duchovních potřeb pomoci.

U A. Opatrného se setkáváme s duchovním rozhovorem, naproti tomu M. Svatošová hovoří o naslouchání. Měli bychom mít na paměti, že během naslouchání nepozorují jen já pacienta, ale i on mne. Velice dobře vycítí, jestli naslouchám, nebo to jen předstírám. Pokud člověk má obavu z rozhovoru o duchovních záležitostech, „musíme přibrzdit, nenaléhat, počkat na novou příležitost.“³² Jde zde zmiňována „spirituální bolest.“³³ Která se může projevit somatickými problémy, pro které se nenachází žádné objektivní vysvětlení.

²⁶OPATRŇ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 99 – 102

²⁷SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 11

²⁸SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 23

²⁹SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 48

³⁰SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 48

³¹SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 52

³²SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 50

³³SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 55

O. Rutle nám podává vysvětlení duchovní péče, a to takové, že na církevní půdě se pastorační činnost diferencuje v obecnou péči vzájemnou a to na podkladě vzájemné odpovědnosti a lásky k bližnímu podle vzoru Ježíšova. Nejen jednotlivce, ale i obecnství křesťanů jako celek vykonává vliv na duše a vede je k Bohu. „Úkolem prvokřesťanské duchovní péče bylo přivést člověka k této pravé cestě k Bohu.“³⁴ Je důležitý také důraz na původní rozdělení pastorační péče na péči o celek obce a péči o jednotlivce. Zde hrají roli dva aspekty - katolický a aspekt protestantský. V katolicismu jde o starost duchovní růst obce a celku církve a cílem duchovní péče je zde spása duše. V protestantismu je také cílem pastorační péče a spása člověka, která je však vázána vírou v Ježíše Krista. „Pastýřská péče má dosvědčovat Boží péči o člověka a zpřítomňovat jednání dobrého pastýře.“³⁵

Podle Aleše Opatrného, který se zaměřuje na pastorační činnost v katolické církvi, „pastorační činnost, jakožto zcela konkrétní činnost církve, se musí pohybovat v světě reálném, ne vysněném nebo minulém, a má-li se pohybovat, a tedy svědčit a sloužit dobře, má před sebou trvalý úkol.“³⁶ Oproti tomu Kateřina Brzáková Beksová se zabývá pastorační péčí o seniory, kde považuje za klíčové, že „za naplnění poslání duchovní péče lze považovat účinnou podporu v hledání vlastní smysluplnosti, upevnění sociální sounáležitosti, důstojnosti, odpuštění či smíření a pokorného sebezpřijetí staršího člověka.“³⁷ Můžeme tedy říci, že je důležitá pastorační péče u seniorů, kteří jsou v domovech pro seniory či v domácím prostředí.

³⁴ RUTLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. Praha: Ústřední rada církve českomoravské, 1940. Knihovna Náboženské revue církve českomoravské. str. 11

³⁵ BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 8 – 9

³⁶ KOLÁŘ, Pavel a Ján LIGUŠ, 2024. *Poimenika: pastorační služba církve v kontextu tradice a současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5454-6. str. 122

³⁷ KOLÁŘ, Pavel a Ján LIGUŠ, 2024. *Poimenika: pastorační služba církve v kontextu tradice a současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5454-6. str. 315

3. Senior

Senior je synonymem ke slovu důchodce a označuje staršího člověka. Obecně můžeme konstatovat, že za důchodce/seniora můžeme považovat člověka po šedesátém roce věku. Dle Marie Vágnerové je stáří definováno jako poslední fáze životního cyklu, která se vyznačuje biologickými, psychologickými a sociálními změnami. Tato období často zahrnují pokles fyzických a mentálních schopností, změny v sociálních rolích a statusu, a zvýšenou potřebu adaptace na nové životní podmínky. Stáří není pouze omezováno věkem, ale je také určováno individuálními zkušenostmi a životním stylem.³⁸

3.1. Stárnutí a stáří

Pod pojmem stárnutí si můžeme představit „souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, ta se projevuje zvýšenou zranitelností a poklesem výkonnosti“.³⁹ Stárnutí je ovlivněno jak přirozenými změnami, tak způsobem života, životním prostředím atd. Obvykle se vymezují tři etapy stáří podle „Mühlpachra (2004):

- 65 – 74 let - mladí senioři (problematika penzionování, volného času, aktivit)
- 75 – 84 let – staří senioři (změna funkční zdatnosti, atypický průběh nemocí)
- 85 a více let – velmi staří senioři (problém soběstačnosti a zabezpečení)⁴⁰

„Stárnutí populace“⁴¹ je stále více diskutovaný fenomén současnosti a tím má přímou vazbu na změny ve struktuře sociální a zdravotní péče. Odráží se v demografických datech, ze kterých je patrný posun velkého množství lidí do seniorského věku, který je spojený s větší náročností v požadavcích na sociální a zdravotnické služby. Každá generace seniorů má svou představu o stáří, o službách, které může využívat pro svou potřebu, ale má také představu o člověku, který bude péči poskytovat.

Starý věk (85 let a více) přináší nové požadavky, přehodnocování a každodenní obtíže. Pokud chceme porozumět starým lidem, musíme je vidět osmdesáti a devadesátiletýma očima. V tomto období je téměř nemožné vědět, které stavy nouze a ztráty fyzických schopností bezprostředně hrozí, tím jsou ohroženy nezávislost a sebeovládání, slábne sebeúcta a důvěra. Podle E. Eriksona „čelit tomuto období života vírou a přiměřenou pokorou je možná nejmoudřejší cestou“.⁴²

38 VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0, str. 444

39 DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3, str. 10

40 MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7, str. 14

41 PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7, str. 13 – 14

42 ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-7106-291-X, str. 101

V tomto období dochází k řadě změn na všech úrovních:

- „Změny ve sféře somatické: ubývání svalové hmoty, snížení pružnosti cév a snížení průtoku krve, snížení svalového tonu, pružnosti kůže
- Změny ve sféře psychické: prodloužení reakčního času, snížení adaptačních schopností, zranitelnost, benigní stařecká zapomnětlivost.
- Změny ve sféře sociální: ztráty sociálních rolí, zaměstnání, společenského postavení, ztráty přátel, příbuzných, změny místa bydliště, osamocení, chudoba
- Změny ve sféře spirituální: bilancování života, potřeba vyrovnání, odpuštění, napravení křivd, otázky po smyslu života, blíží se smrt“⁴³

Všeobecně stáří je chápáno spíše negativně, a to z pohledu ztrát možností a radostí života, naděje, optimismu, omezení. Většina lidí si při zmínce o stáří představí nesoběstačnou osobu, neschopnou samostatného života, závislou na pomoci jiné osoby při běžných činnostech, pro kterou je ideální umístění do ústavní péče. Při představě nesoběstačnosti rostou obavy, které vedou ke strachu z ponížení, ztráty lidské důstojnosti a ztráty respektu. Pokud se podíváme, na stáří z jiné perspektivy mohou, tato období být i velmi pozitivní. Takto laděný člověk žije plnohodnotným životem, přijímá svůj věk, užívá si zaslouženého odpočinku. Ovšem ne každý z nás má v sobě tu „schopnost a sílu přijmout a akceptovat přibývajících léta se všemi neduhy a omezeními, které stárnutí a stáří může přinášet“.⁴⁴

Neměli bychom opomíjet poslední stadium, které můžeme nazvat „integrita proti zoufalství“⁴⁵. Celá lidská integrita stojí a padá s integritou člověka. Starý člověk bilancuje s dosavadním životem a záleží na tom, nakolik jej považuje za dobře prožitý. Starý člověk v osmdesáti nebo devadesáti letech také častěji prožívá mnohé ztráty např. partnerů či dětí. Vyrovnávat se s touto skutečností, je vyrovnat se smutkem a zároveň i se sdělením, že „brána smrti je otevřená a nepřilíš daleko“.⁴⁶

Duchovní pastýř či pastorační pracovník se v církvi setkává s lidmi starší generace, kteří trpí často samotou. Takový to pracovník nesupluje rodinné či jiné vztahy osamoceního seniora, ale přebírá starost o člověka, který zůstal sám. „Pastorace církve má být zacílena k překonání pocitu samoty“.⁴⁷

3.2. Základní potřeby seniora

Slovo „potřeba“ je však poněkud neurčité. V dobré víře, že to co děláme a pokládáme za potřeby starého člověka, ale nemusí to opravdu odpovídat tomu, co starý člověk skutečně

⁴³ MATOUŠEK, Oldřich, KŘÍŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. str. 369 – 371

⁴⁴ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 14 – 21

⁴⁵ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-7106-291-X. str. 63 – 64

⁴⁶ ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-7106-291-X. str. 107 – 108

⁴⁷ BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 11 – 112

potřebuje a očekává. Potřebou se nerozumí pouze to, co člověku chybí, ale také to, k čemu člověk skrze ni směřuje. „Potřeba je projevem bytostného přání“.⁴⁸

Neuspokojená potřeba vede k deprivaci a ke strádání. Lidské potřeby se vztahují k „tělesné pohodě, k psychické rovnováze a bezpečí, okruh souvisící se vztahy k blízkým lidem (patřit k někomu, milovat někoho, být milován), okruh vztahující se ke společenskému uplatnění a okruh spirituálních potřeb (rozumět sobě, lidem, světu, chápat smysl života)“.⁴⁹

Podle A. H. Maslowa a jeho pyramidy potřeb, kterou rozčlenil na pět úrovní:

1. Základní tělesné, fyziologické potřeby
2. Potřeba bezpečí a jistoty
3. Potřeba lásky, přijetí, spolupatřičnost
4. Potřeba uznání, úcty
5. Potřeba seberealizace⁵⁰

Na prvním místě jsou fyziologické potřeby, které jsou zcela „základní a důležité“.⁵¹ Patří mezi ně např. potřeba kyslíku, pohybu, příjmu jídla a tekutin, spánku apod. Na druhém místě je „potřeba jistoty a bezpečí vyjadřuje touhu po důvěře, stabilitě, ochraně“.⁵² Každý člověk potřebuje mít pocit bezpečí, které lze rozdělit do tří skupin:

1. „Potřeba ekonomického zabezpečení - vědomí člověka, že má dost peněz na živobytí.
2. Potřeba fyzického bezpečí – starší lidé, kteří se hůře pohybují, mají často obavy z pádu.
3. Potřeba psychického bezpečí – mít pocit jistoty, nemít strach, necítit se ztracen“.⁵³

Třetí úroveň tvoří potřeba lásky, přijetí a spolupatřičnosti, nazývanou též jako „sociální nebo společenské potřeby“.⁵⁴ Mezi ně patří např. potřeba informovanosti, potřeba náležitosti k nějaké skupině, potřeba lásky.

Každý člověk má potřebu uznání, ocenění, sebeúcty. Tato oblast potřeb se u každého člověka projevuje ve dvou rovinách. V první rovině je potřeba orientována sama na sebe „tj. sebeúcta, seberepekt a sebepřijetí. Druhá rovina je potřeba respektu, uznání a ocenění okolím“.⁵⁵

⁴⁸ PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3. str. 35 – 36

⁴⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0. str. 157

⁵⁰ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 165

⁵¹ PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3. str. 37

⁵² MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 167

⁵³ PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3. str. 37-38

⁵⁴ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 166

⁵⁵ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 167

Člověk má potřebu seberealizace, kterou pociťuje a projevuje jako potřebu realizovat vlastní potenciál. Potřeba seberealizace velmi úzce souvisí s naší spiritualitou ve smyslu „hledání sebe sama“.⁵⁶

Staří lidé stejně tak jako každý z nás potřebují v životě uspokojovat všechny potřeby. Nejsou důležité jen fyziologické potřeby (jídlo, pití, spánek), ale i potřeby psycho - sociální (pocit bezpečí, udržování vztahů, nezávislost, smysl života). Všechny tyto lidské potřeby tvoří „celek, jež jsou od sebe neoddělitelné“.⁵⁷

3.3. Specifické potřeby seniora

Člověk ve stáří ztrácí schopnost uspokojovat své každodenní potřeby a naplňovat plány, udržovat kontrolu nad svým životem v míře, na jakou byl zvyklí. Ale všichni mají potřebu zůstat platní, prospěšní, užiteční a uznávaní. Odlišnost tkví v jiném způsobu naplňování a uspokojování jejich potřeb. „V průběhu stárnutí se mohou měnit potřeby a priority při jejich uspokojování“.⁵⁸

Člověk stárne ve své společnosti, se svými přáteli, sousedy, rodinnými příslušníky. Tyto vztahy jsou důležitými prvky aktivního stárnutí. Proto je velmi důležité s narůstajícím věkem obyvatel vytvořit takové prostředí, které jim umožní co nejsamostatnější život a to zejména seniorům s disabilitou“.⁵⁹

3.4. Přijetí stáří

Problematiku stáří je třeba důrazněji vnést do povědomí široké veřejnosti všech generací, protože toto téma bývá často přehlíženo. Stáří by mělo být přijímáno jako přirozená součást života, s důrazem na možnosti, jak žít smysluplně a aktivně i ve vyšším věku.⁶⁰ Tato myšlenka se staví proti současnému trendu odkládání stáří do ústraní. Vysoký věk je především o moudrosti, která nám umožňuje vidět svět s nadhledem a hlubším porozuměním. Ve stáří lidé často reflektují radostné i obtížné období života s odstupem a klidem. S blížícím se koncem života lidé začínají „relativizovat“ své zkušenosti a hodnoty, což jim umožňuje vidět věci z nové perspektivy.

3.5 Duchovní potřeby seniora

Na sklonku života senioři často bilancují, ohlížejí se zpět, hodnotí svůj život atd. Vždy musí být respektována náboženská nebo i jiná orientace seniora. Neznalost této problematiky,

⁵⁶ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 167

⁵⁷ PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky.* Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3. str. 41

⁵⁸ ČEVELA, Rostislav a Libuše ČELEDOVÁ. *Sociální gerontologie: východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří.* Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4544-2. str. 33 – 34

⁵⁹ DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory.* Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3. str. 29 – 30

-Disabilita / omezená schopnost. Může se týkat omezených schopností, jednotlivých smyslů, schopnosti se učit, mluvit a dorozumívat se, schopnosti navazovat vztahy, sebeobsluhy apod. Příčinou disability jsou zejména dědičnost, nemoci a úrazy.

⁶⁰ PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří.* Praha: Maxdorf, [2015]. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1. str. 22

nedostatek zkušeností vede k tomu, že ti kdo se o seniory starají, cítí se hodně nejistí, tématu se spíše „vyhýbají a neumí vést správně rozhovory“.⁶¹

3.6. Potřeba komunikace

Komunikace je „obecné sdělování“⁶² informací, pocitů, citů k druhým a to cestou verbální (slovní) nebo neverbální (mimoslovní). Při komunikaci se seniory se můžeme setkat s jiným kulturním a historickým kontextem a taktéž bychom měli mít na paměti fakt, že většina seniorů je věřících. Vychází to z multikulturního prostředí, ve kterém senioři vyrůstali. Mnoho z nich zažilo „vykání rodičům a nebylo běžné používání vulgarismů“.⁶³

⁶¹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 264 – 265

⁶² MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0. str. 92

⁶³ VENGLÁŘOVÁ, Martina. *Problematické situace v péči o seniory: příručka pro zdravotnické a sociální pracovníky*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2170-5. str. 74

4. Domov pro seniory

Základní služby pro seniory zahrnují různé formy podpory, které pomáhají starším lidem žít důstojně a s co nejvyšší kvalitou života. Patří sem:

1. Pečovatelské služby - asistence v domácnosti zahrnující pomoc s hygienou, stravováním, nákupy či úklidem
2. Osobní asistence - individuální pomoc při každodenních činnostech, často určená pro seniory s omezenou soběstačností
3. Denní stacionáře - zařízení poskytující denní péči, programy a aktivity, které podporují sociální integraci a duševní pohodu
4. Domovy pro seniory (DS) - pobytová zařízení nabízející komplexní péči a ubytování, kde je poskytována nejen základní péče, ale také zdravotní služby a podpora při každodenních činnostech⁶⁴

V rámci této práce se zaměřujeme na péči poskytovanou v domovech pro seniory (DS), kde bude proveden následný výzkum.

4.1. Význam slova domov pro seniory

Na začátku této kapitoly si objasníme co je to „domov pro seniory“. Pro každého z nás domov znamená bezpečné místo, ke kterému nás váže silná emocionální vazba. Můžeme jej zároveň vnímat jako místo intimního kontaktu s nejbližšími lidmi a v ideálním případě jako místo, kde se cítíme jistě a bezpečně.

Pro seniory, kteří z různých důvodů nemohou či nechtějí žít ve svém původním domácím prostředí, volí náhradní/alternativní bydlení ve společenství vrstevníků podpořené nejrůznějšími službami, které se nazývá „Domov pro seniory“.⁶⁵ Jsou snadno dostupné a odpovídají specifickým potřebám starých lidí, kteří mají „sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku a jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby“.⁶⁶

4.2 Služby domova pro seniory

Domovy pro seniory se řídí zákonem č. 108/2006 Sb. Zákonem o sociálních službách, který je účinný od 1. 10. 2017. Poskytování služby v Domovech pro seniory probíhá tak, že se řídí platnými směrnici pro jednotlivé služby a „individuálními požadavky klientů na jejich provedení“.⁶⁷ Všechny činnosti uskutečňované v péči jsou poskytovány kvalifikovaným personálem, který má individuální přístup ke každému seniorovi a je zde snaha zapojit jej do aktivní spoluúčasti a dění v Domově pro seniory.

⁶⁴ HROZENSKÁ, Martina a Dagmar Dvořáčková. Sociální péče o seniory. Grada Publishing a.s., 2013. ISBN 978-80-247-8470-0, str. 62-64

⁶⁵ MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. str. 434 – 436

⁶⁶ HOLCZEROVÁ, Vladimíra a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5. str. 9

⁶⁷ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 38 – 76

Poskytování služby v Domově pro seniory musí „obsahovat tyto základní činnosti:

- Poskytnutí ubytování
- Poskytnutí stravy
- Pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu
- Pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu
- Sociálně terapeutické činnosti
- Aktivizační činnosti
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (Zákon, 2006)⁶⁸

Pastorační péči v domově pro seniory lze zařadit do oblasti sociálně terapeutických činností a aktivizačních činností. Tato forma péče poskytuje emocionální a duchovní podporu, která přispívá k psychické pohodě a smysluplnosti života seniorů. Pastorační péče také může pomoci seniorům v náročných životních situacích a při hledání smíření či vnitřního klidu.

4.3 Zaměstnanci domova pro seniory

Zaměstnanci Domova pro seniory, kteří vykonávají v oblasti sociálních služeb odbornou činnost, jsou definováni citovaným zákonem č. 108/2006 Sb.

V sociálních službách vykonávají tyto „odborné činnosti:

- Sociální pracovníci – upraveno zákonem o sociálních službách;
- Pracovníci v sociálních službách – upraveno zákonem o sociálních službách;
- Nelékařští a lékařští zdravotničtí pracovníci – upraveno zdravotnickými předpisy (zákon č. 95/2004 Sb. a zákon č. 96/2004);
- Pedagogičtí pracovníci – upraveno školskými předpisy⁶⁹.

4.4 Cílová skupina

Do pobytového zařízení mohou být přijaty osoby splňující podmínky uvedené v § 49 a v § 50 zákona o sociálních službách. Tyto zákony o poskytnutí sociální služby přesně definují žadatele, který musí odpovídat „stanovené cílové skupině uživatelů, tj. domova pro seniory a domova se zvláštním režimem“.⁷⁰ Zákon o sociálních službách § 49 definuje žadatele takto: „Žadatel je osoba se sníženou soběstačností, odpovídajícím věkem, jehož situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby“.⁷¹ A zákon o sociálních službách § 50 definuje žadatele takto: „Žadatel je osoba se sníženou soběstačností z důvodu chronického duševního onemocnění nebo závislosti na návykových látkách a jeho situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby, dále je to pak osoba se stařeckou demencí, Alzheimerovou nemocí

⁶⁸ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 110

⁶⁹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 82

⁷⁰ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 61 – 62

⁷¹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 61

a ostatními typy demencí“.⁷² Žadatelem o přijetí do pobytového zařízení je osoba se sníženou soběstačností, která potřebuje pravidelnou pomoc jiné osoby. Tato skupina zahrnuje starší osoby, osoby s chronickým duševním onemocněním, závislostí na návykových látkách, stařeckou demencí, Alzheimerovou nemocí a jinými typy demencí.

5. Aktivity seniorů v DS

Aktivizace obecně znamená proces povzbuzování a motivování jedince k činnosti, která podporuje jeho fyzické, mentální a sociální schopnosti. Aktivizační činnosti seniorů v domově pro seniory „zahrnují tři okruhy činností: volnočasové a zájmové činnosti, poskytnutí pomoci při obnovení nebo udržení kontaktu s přirozeným prostředím a pomoc při nácviu a zlepšování všech dovedností (motorických, psychických a sociálních) klienta.“⁷³

Sociální pracovník, pečovatel nebo nepedagogický pracovník usiluje, o zvýšení intenzity činnosti klienta mohou to být např. „pomoc nebo podpora směřující k udržení, obnovení či získání schopností nezbytných k samostatnému nebo co nejméně závislému uspokojování sociálně psychologických potřeb seniora.“⁷⁴

5.1 Význam smyslové aktivizace

Z mé dosavadní praxe vyplývá, že právě smyslová aktivizace nabývá na významu u seniorů nad 75 let života.

Smyslová se nazývá proto, že vnímá pomocí smyslů: zraku, sluchu, čichu, hmatu a chuti. Pojem „aktivizace znamená uvést do pohybu, pohnout a podnítit k činnosti, působením něčeho zesílit a něco vědomě udělat“.⁷⁵

Podle Hany Vojtové je „principem celistvého konceptu Smyslové aktivizace vnímat člověka jako celek, který zahrnuje oblast biologickou (tělesnou), psychickou (duševní) a transcendentní (přesahovou-duchovní)“⁷⁶. Provádět smyslovou aktivizaci u nemocných lidí vyžaduje od aktivizačního pracovníka velkou dávku empatie, znalost biografie člověka nebo lidí, pro které bude tato aktivizace prováděna.

Naproti tomu Lore Wehner ze které H. Vojtová vychází, klade důraz na krátkodobou smyslovou aktivizaci. Podle ní „krátkodobá aktivizace představuje vědomé, cílené a pozorné zaměření na určité osoby, na skupiny s různými potřebami v rozdílných směrech. Má za úkol splnit potřeby, které mají velký význam pro pocit pohody a tím i kvalitu života ve stáří“⁷⁷

⁷² MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 62

⁷³ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 111

⁷⁴ MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7. str. 100 - 101

⁷⁵ VOJTOVÁ, Hana. *Jak (ne)přesadit starý strom: koncept Smyslové aktivizace v péči o seniory a osoby s onemocněním demencí*. Frýdek-Místek: JOKL, [2018]. ISBN 978-80-905419-9-3

⁷⁶ tamtéž str. 5

⁷⁷ WEHNER, Lore a Ylva SCHWINGHAMMER. *Smyslová aktivizace v péči o seniory a klienty s demencí*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4423-0. str. 17

Cíle smyslové aktivizace je udržet, dlouhodobě zachovat nebo obnovit:

- „Vlastní kompetence, jako sebevědomí, sebeurčení, sebehodnocení, sebelásku, sebeakceptaci, sebedůvěru, samostatnost, sebeocení.
- Sociální kompetence, jako vytváření kontaktu s ostatními lidmi, jeho prohlubování, zachování vazby s rodinou a přáteli. Důležitá je také integrace do nového sociálního prostředí, ve kterém stárnoucí člověk může jen žít, nebo se sžít spolu s ostatními obyvateli.
- Věcné kompetence, aby stárnoucí člověk zůstal samostatný, aby se mohl například co nejdéle sám oblékat, najíst nebo se postarat o osobní hygienu“.⁷⁸

Aktivizace má za cíl nejen podnítit seniory k činnosti, ale také udržet a rozvíjet jejich vlastní kompetence, jako je sebevědomí, samostatnost, sociální interakce a praktické dovednosti.

Podle Hany Vojtové je klíčové vnímat člověka jako celek zahrnující tělesnou, duševní a duchovní složku, což poskytuje komplexní přístup k péči o seniory. Lore Wehner klade důraz na krátkodobou smyslovou aktivizaci, která se zaměřuje na rychlé a cílené uspokojení konkrétních potřeb jednotlivců nebo skupin. Oba koncepty mají svou hodnotu a mohou být využitelné v různých situacích. Celostní přístup Hany Vojtové je vhodný pro dlouhodobou péči a udržení celkové pohody seniorů, zatímco krátkodobá aktivizace podle Lore Wehner je účinná při rychlém řešení specifických potřeb, což může být klíčové v krizových situacích nebo při prvotním přizpůsobování seniorů novému prostředí. Optimálním řešením může být kombinace obou přístupů, která umožní pružně reagovat na měnící se potřeby seniorů.

5.2 Využití smyslové aktivizace v praxi

H. Vojtová uvádí **praktické fáze zavádění smyslové aktivizace do praxe**. V první fázi „ředitel/ka zařízení přemýšlí o možnosti změnit stereotypy péče.“⁷⁹ Ve druhé fázi je fáze vzdělávací, jde o proces, vzdělávání zaměstnanců „Účastníci se učí prožívat situace péče a nahradit postupy přístupy.“⁸⁰ Pokud se překonaly tyto dvě fáze, můžeme koncept zavést do praxe. Chceme-li koncept v praxi udržet, je třeba jej „stále posilovat a kontrolovat.“⁸¹ Je to koncept, který učí plně respektovat osobnost, přijmout stárnoucího člověka s úctou, vnímat radost ze života.

Dále bych poukázala na důležitost smyslové aktivizace, která udržuje seniorovu paměť v kondici. Smyslová aktivizace vychází z M. Montessori, která vyznačuje cestu a umožňuje tím humánní a ohleduplné zacházení. „Vytváří tak základní předpoklady pro komplexní koncepci v oblasti péče o seniory.“⁸² To znamená uspořádat průběh denních činností tak, aby se mohl senior podílet na těchto činnostech v rámci jeho možností.

⁷⁸ VOJTOVÁ, Hana. *Smyslová aktivizace v české praxi*. Prachatice: Institut vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-260-5804-5. str. 14 – 15.

⁷⁹ VOJTOVÁ, Hana. *Jak (ne)přesadit starý strom: koncept Smyslové aktivizace v péči o seniory a osoby s onemocněním demencí*. Frýdek-Místek: JOKL, [2018]. ISBN 978-80-905419-9-3. str. 217

⁸⁰ tamtéž str. 219

⁸¹ tamtéž str. 224

⁸² WEHNER, Lore a Ylva SCHWINGHAMMER. *Smyslová aktivizace v péči o seniory a klienty s demencí*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4423-0. str. 27

K plánování smyslové aktivizace pro jednotlivého seniora musíme vycházet z jeho potřeb. Aktivizaci můžeme navázat například na „roční období“⁸³, kde cílem je udržet vědomí průběhu roku, mít vztah k době (den, rituál, obyčej). Dobře nám k tomu poslouží materiál jako např. kalendář, barevný papír, materiál související s daným tématem. Takto naplánovanou smyslovou aktivizaci převedeme do praxe. Měli bychom mít na zřeteli, pro jakou skupinu seniorů se aktivizace plánuje. Tím důvodem je, že samotná realizace může být náročnější a pro skupinu seniorů, kteří trpí jednou z mnoha demencí, by měla být jednodušší na smyslové chápání. Samotná aktivizace probíhá „uvítáním každého jednotlivce“⁸⁴ podáním ruky, následuje úvod, což zahrnuje prohlídka kalendáře, pojmenuje se den v týdnu, datum, rok. Cílem aktivizace je práce se vzpomínkami, kde pracujeme s dlouhodobou pamětí seniora. Samotná aktivita může, obsahovat ruční práce tzn. zapojení jemné motoriky, zapojení levé a pravé hemisféry. Na závěr aktivizační pracovník pozve seniory na další aktivizaci a zrekapitulují, co dělali, zopakuje cíl aktivizace. Následuje závěrečné rozloučení podáním ruky a přáním hezkého dne.

5.3 Aktivizační pracovník

V zákoně o sociálních službách není specifikován termín „Aktivizační pracovník“. Vykonávat práci aktivizačního pracovníka může i pracovník v sociálních službách nebo sociální pracovník.

Dle zákona č. 108/2006 Sb., v pobytových zařízeních mohou vykonávat aktivizace pracovníci:

- „Pracovník v sociálních službách vykonávající přímou obslužnou péči zahrnující nácvik jednoduchých denních činností, podporu soběstačnosti, posilování životní aktivizace, vytváření základních a společenských kontaktů a uspokojování psychosociálních potřeb
- Pracovník pro základní výchovnou nepedagogickou činnost orientovanou na prohlubování a upevňování základních hygienických návyků, podporu vytváření a rozvíjení pracovních návyků, manuální zručnosti a pracovní aktivity, volnočasové aktivity zaměřené na rozvoj osobnosti zájmů, znalostí a tvořivých schopností pomocí výtvarných, hudebních, pohybových a kulturních činností“⁸⁵

Vzdělávání aktivizačních pracovníků jsou specificky daná. Určující je zejména pro jakou skupinu seniorů jsou aktivizace zaměřeny a sami senioři si volí druh aktivit. Aktivizace mohou být „separační a integrační.“⁸⁶ Pod pojmem separační rozumíme individuální, kde samotná aktivizace probíhá mimo společenský prostor. Aktivizací integrační se rozumí společenská, která je součástí celého dne a probíhá ve společenské místnosti.

⁸³ tamtéž str. 65

⁸⁴ WEHNER, Lore a Ylva SCHWINGHAMMER. *Smyslová aktivizace v péči o seniory a klienty s demencí*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4423-0. str. 65 – 66

⁸⁵ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 88

⁸⁶ tamtéž str. 134

Aktivizační pracovníci vytvářejí plány, které odpovídají potřebám konkrétní skupiny seniorů a jsou navrženy na míru jednotlivcům, čímž podporují jejich orientaci a identitu. Kvalitně provedené aktivizace přispívají k zachování schopností seniorů v péči o vlastní osobu a celkově zvyšují jejich kvalitu života.

„Práce aktivizačních pracovníků bude mít nadále své opodstatnění pro zkvalitnění péče o seniora, a to nejen v pobytových službách. Aktivizační pracovník je garant psychosociální rehabilitace seniora“.⁸⁷ To naznačuje, že podpora aktivizačních pracovníků nebude jen krátkodobá, ale bude se zvyšovat, protože kvalitní aktivizační péče je zásadní pro zlepšení poskytovaných služeb. Aktivizační pracovníci budou stále důležitější v procesu psychosociální rehabilitace seniorů a v celkové kvalitě péče.

5.4 Rozdíl mezi aktivitami a smyslovou aktivizací

Do aktivit zařazujeme „denní aktivity běžného života a instrumentální aktivity denního života“⁸⁸, které jsou projevem lidských potřeb. Do základních aktivit denního života zařazujeme:

- základní sebeobslužné úkony - příjem potravy a tekutin, hygiena, pohyb, vylučování
- instrumentální aktivity denního života - užívání léků a spravování financí.

Aktivizace se používá jako „forma nefarmakologické terapie“⁸⁹. Aktivizace mají za cíl zachovat, podpořit a rozvíjet psychické - sociální schopnosti seniora i dovednosti. Práce se seniorem vyžaduje znalost biografie tím je spojeno práce s dlouhodobou pamětí seniora a je spjata s emocemi.

Podle Hany Vojtové je smyslová aktivizace odlišná od běžných aktivit tím, že se zaměřuje na „cílenou, na potřeby orientovanou biografickou aktivizaci a celistvou podporu osob se speciálními potřebami“⁹⁰. Tato forma aktivizace oslovuje smysly člověka, které jsou klíčem k jeho schopnostem a zdrojům. Prostřednictvím podnětů vyvoláváme vzpomínky, probouzíme paměť a umožňujeme verbální i neverbální komunikaci, což vede k uspokojení individuálních potřeb seniorů.

⁸⁷ tamtéž str. 140

⁸⁸ tamtéž str. 88

⁸⁹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 135

⁹⁰ ZRUBÁKOVÁ, Katarína a Ivan BARTOŠOVIČ. *Nefarmakologická léčba v geriatрии*. Praha: GradaPublishing, 2019. Sestra (Grada). ISBN 978-80-271-2207-3. str. 38

6. Péče o seniory v domově pro seniory

V péči o seniory musíme dbát na kvalitní, odbornou a systematickou ošetrovatelskou péči. Bez kvalitní péče „není možné zajistit seniorům v pobytových zařízeních poskytování sociální služby v komplexním uceleném rozsahu“.⁹¹

Poskytovatelé péče mají společný cíl a to, co „nejdelší možné setrvání člověka v jeho přirozeném domácím prostředí a zachování schopnosti soběstačnosti a sebepečce“.⁹² Liší se formou péče a to v náhledu na osobu, péči, prostředí, zdraví a nemoc a jsou rozdílné v potřebách seniora např. somatické, psychické, sociální nebo spirituální potřeby.

Cílem inovace péče o seniora je „humanizace“.⁹³ Pod tímto pojmem je skrytá, taková péče, která se zakládá **na životním příběhu seniora**. Pomáhá to nejen zkvalitnit život seniora, ale i pečujícímu personálu, který má více informací o seniorovi a dopomáhá to k lepší komunikaci se seniorem.

Proto, aby život seniora byl kvalitní, je důležité, aby „péče, podpora a aktivizace zůstaly spojeny“.⁹⁴ Péče o seniory má být podporující. Nikoliv taková, že v dobré víře za seniora vše uděláme nebo budeme za něj rozhodovat. Práce s životním příběhem seniora v domovech pro seniory je klíčová pro zajištění péče, která je personalizovaná a empatická. Znalost osobní historie seniora umožňuje pečovatelskému personálu přizpůsobit péči individuálním potřebám a preferencím, což zlepšuje kvalitu života seniorů. Díky těmto informacím mohou pečovatelé lépe komunikovat, podporovat soběstačnost seniorů a poskytovat emocionální podporu. Integrací životního příběhu do plánu péče se zajistí, že péče je komplexní a zahrnuje nejen zdravotní, ale i psychické a sociální aspekty. Takový přístup nejen zvyšuje spokojenost seniorů, ale také přispívá k lepšímu pracovnímu prostředí pro pečovatele. Celkově tedy práce s životním příběhem seniora přináší humánnější a kvalitnější péči.

6.1. Pečovatelská sféra

V pečovatelské sféře se setkáváme s individuální ošetrovatelskou péčí, která je založena na holistickém (komplexním) přístupu pečovatele k seniorovi. „Holismus předpokládá systematické uspokojování všech potřeb klientů“.⁹⁵

V péči o „spirituální potřeby seniora“⁹⁶, které jsou zahrnuty v komplexním přístupu, se to dotýká všech především ze strany pečujících. Pečovatel může být ten, který zprostředkuje návštěvu kaplana nebo kněze, pomůže seniorovi odvézt do kaple, zapnout televizi s přenosem mše nebo třeba naladit rádio pro poslech mše svaté. Pro práci pečovatele je nutný osobnostní předpoklad. Pečovatel je „schopen svědomitě a odpovědně vykonávat tuto činnost“.⁹⁷ Ne každý člověk je schopen tuto práci vykonávat. Práce v pečovatelské sféře je velmi náročná a

⁹¹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 194

⁹² PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7. str. 19 – 32

⁹³ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7. str. 19 – 32

⁹⁴ VOJTOVÁ, Hana. *Smyslová aktivizace v české praxi*. Prachatice: Institut vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-260-5804-5. str. 20

⁹⁵ MLÝNKOVÁ, Jana. *Pečovatelství 2. díl: učebnice pro obor sociální činnost, 2. doplněné vydání*. Google books [online]. GradaPublishing, a.s., 2017, 2017 [cit. 2021-04-10]

⁹⁶ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7. str. 68

⁹⁷ MLÝNKOVÁ, Jana. *Pečovatelství: učebnice pro obor sociální péče - pečovatelská činnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3184-1. str. 26

vyžaduje specifické osobnostní předpoklady, které ne každý člověk má. Pečovatelé musí být empatičtí a citliví, aby dokázali porozumět potřebám a pocitům seniorů. Trpělivost je nezbytná při práci s lidmi, kteří mohou mít fyzická nebo kognitivní omezení. Psychická odolnost je důležitá, protože pečovatelé často čelí emočně náročným situacím, jako je smrt nebo vážná nemoc klientů. Pečovatelé také musí být schopni rychle a efektivně řešit problémy, což zahrnuje přizpůsobování se novým a nečekaným situacím. Fyzická zdatnost je potřebná kvůli fyzické náročnosti práce, která zahrnuje asistenci při pohybu nebo zvedání seniorů. Schopnost komunikovat je klíčová pro budování důvěry a dobré vztahy se seniory a jejich rodinami. Pečovatelé musí respektovat důstojnost a autonomii seniorů, aby poskytovali péči, která bere v úvahu individuální potřeby a hodnoty každého klienta. Tyto dovednosti a vlastnosti umožňují pečovatelům poskytovat komplexní a kvalitní péči v rámci holistického přístupu.

6.2. Ošetřovatelská péče

Světová zdravotnická organizace definuje ošetřovatelství jako „systém typicky ošetřovatelských činností týkajících se jednotlivce, rodiny a společenství, v němž žijí, kterým jim pomáhá, aby byli schopni pečovat a své zdraví a pohodu“.⁹⁸ Ošetřovatelský proces je „definován jako systematický přístup k poskytování ošetřovatelské péče“.⁹⁹

Zařízení, které má „převážnou část seniorů částečně nebo úplně nesoběstačných, tvoří ošetřovatelská péče stěžejní část v péči o seniory“.¹⁰⁰ Ošetřovatelská péče je zaměřena na základní biologické potřeby seniora, jako je zajištění příjmu potravy, pitný režim apod. u seniorů, kteří jsou částečně imobilní nebo senioři, kteří jsou již imobilní (na lůžku).

6.3. Zdravotní péče

Všechna pobytová sociální zařízení mají podle „zákona č. 108 o sociálních službách (nejen domovy pro seniory a domovy se zvláštním režimem) povinnost zajistit poskytování zdravotní péče, ale nejsou povinna zdravotní péči poskytovat. Pobytová sociální zařízení poskytují podle § 36 zákona o sociálních službách pouze ošetřovatelskou a rehabilitační péči, a to prostřednictvím vlastních zaměstnanců, přičemž kvůli tomu nemusí být registrována jako zdravotnická zařízení“.¹⁰¹

Teprve po přijetí „zákona o sociálních službách (zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů) začaly zdravotní pojišťovny uzavírat s domovy pro seniory a s domovy pro osoby se zdravotním postižením smlouvy o hrazení zdravotní péče“.¹⁰²

⁹⁸ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 196 – 197

⁹⁹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 196 – 197

¹⁰⁰ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3148-3. str. 137

¹⁰¹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3148-3. str. 128

¹⁰² TOMEŠ, Igor. *Sociální správa: úvod do teorie a praxe*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-483-0. str. 283

V komplexní péči o seniory není možné „od sebe oddělovat zdravotní a sociální péči, kterou poskytuje praktický lékař pro dospělé“.¹⁰³

Péče o seniory v domovech pro seniory je komplexní a zahrnuje několik důležitých aspektů. Kvalitní péče musí být odborná, systematická a holistická, přičemž se zaměřuje na uspokojování všech potřeb seniorů, včetně jejich somatických, psychických, sociálních a spirituálních potřeb. Klíčovým cílem je „humanizace“ péče, tedy poskytování péče, která vychází z osobního životního příběhu seniora, což přispívá k lepší kvalitě života a komunikaci.

V pečovatelské sféře se klade důraz na individuální přístup a holistický přístup, který zahrnuje nejen fyzické potřeby, ale i emocionální a spirituální aspekty. Pečovatelé musí mít osobnostní předpoklady jako empatii, trpělivost, psychickou odolnost a schopnost efektivně komunikovat, což není schopný každý. Ošetřovatelská péče se soustředí na biologické potřeby seniorů, zejména u těch, kteří jsou částečně nebo úplně imobilní. Zdravotní péče, která je součástí komplexní péče, zahrnuje ošetřovatelskou a rehabilitační péči, ale pobytová zařízení nejsou povinna poskytovat zdravotní péči v plném rozsahu, což může být nedostatečné.

Stát by měl více podporovat integraci zdravotní a sociální péče a zajistit, aby zařízení měla dostatečné prostředky a možnosti pro poskytování kvalitní zdravotní péče, včetně lepší koordinace a financování.

¹⁰³ DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3. str. 80

7. Plánování a realizace aktivizace seniorů v DS

Aktivizace zaměřené na psychiku seniora, mají za cíl zlepšit psychickou pohodu seniora. Takto zaměřená aktivizace by měla být „v souladu s psychickým stavem seniora“¹⁰⁴. Rozlišuje se mezi péčí o zcela zdravé seniory, seniory s lehkým, středním a těžkými změnami v chování pro, které se aktivizace plánují v souladu s jejich momentálním zdravotním i psychickým stavem. Do zlepšení pohody seniora patří i spirituální dimenze.

7.1. Plánování smyslové aktivizace

Při správném výběru a použití metod a prostředků lze předcházet většině problémů seniora a přispět tím k jejich harmonizaci a aktivizaci. Při cílené aktivizaci seniora se projevuje pozitivně jejich emoční prožívání, harmonie a „přispívá nejen k udržení, ale i ke zlepšení soběstačnosti klienta“.¹⁰⁵

Plánování smyslové aktivizace uskutečňuje pracovník, který prošel prvním, druhým nebo třetím stupněm školení za pomoci koordinátora smyslového konceptu. Připravit skupinovou aktivizaci bez předchozí biografie uživatele není možná a to z důvodu: pracovník, který připravuje smyslovou aktivizaci pro určitou skupinu seniorů (zcela zdravé, určité stupně demence), tyto seniory musí zařadit do skupiny tak, aby si senioři zcela vyhovovali.

7.2. Realizace smyslové aktivizace

Za předpokladu, že máme vyškoleného pracovníka pro tuto činnost, se přistupuje k samotné realizaci. Samotná smyslová aktivizace je „založena na definici témat“¹⁰⁶. Toto téma dělíme na hlavní téma a podtéma. Hlavní téma je určující a koresponduje s aktuálním ročním obdobím, zájmem nebo činností. Hlavní téma si rozpracujeme do dílčích podtémat a poté se zaměříme na samotné aktivizace, tj. činnosti rozvíjející toto téma. Níže příklady z vlastní praxe:

- Příklad: hlavní téma bude podzim a příroda. K tomu přiřadíme podtéma: úroda a sklizeň, zpracování sklizně, změny v přírodě apod. Samotná aktivizace je naplánovaná na celé období podzimu tj. na tři měsíce. Dílčí aktivizace je prováděna od pondělí do pátku. Výběrem tématu sledujeme vzpomínky seniora a potřebujeme podpořit zdroje seniora, tedy využívání a posilování osobních a vnitřních zdrojů seniora, které mohou zahrnovat vzpomínky a zkušenosti, zájmy a dovednosti. Cílem je tedy vybrat taková témata a aktivity, které odpovídají osobním vzpomínkám, zájmům a zkušenostem seniora, aby se podpořila jejich psychická a emocionální pohoda.
- Příklad z praxe: Plánovaná aktivizace pro skupinu seniorů (maximální počet seniorů šest), kteří jsou zcela orientováni. Doba trvání aktivizace by neměla přesáhnout

¹⁰⁴ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7. str. 138

¹⁰⁵ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v bytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 244

¹⁰⁶ VOJTOVÁ, Hana. *Smyslová aktivizace v české praxi*. Prachatic: Institut vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-260-5804-5. str. 20 – 22

čtyřicet pět minut. Po tuto dobu jsou senioři schopni vnímat a zapojovat se do samotné aktivizace. Hlavní téma je jaro, jedno z dílčích podtémat je přesazování pokojových květin. Samotná realizace smyslové aktivizace se uskuteční ve společenské místnosti, na kterou jsou již pozváni senioři. Společenská místnost je upravena do kruhu to znamená místa k sezení, jsou dány do kruhu a stůl s připraveným materiálem je uprostřed dění. Pracovník pomůže seniorovi s usazením, pokud to vyžaduje jeho stav. První fáze aktivizace je přivítání (podání ruky), oční kontakt. Připomene minulou aktivizaci, pokud tato aktivizace navazuje na minulou. Materiál je vybrán podle podtématu a s ohledem na možnosti a schopnosti seniorů. Tím materiál může být květináč, hlína, rostliny, květiny, potřebné nářadí, hnojivo, konev, voda, rukavice apod. Úkolem pracovníka je uvést seniory do podtématu vhodnými otázkami. Cílíme na vzpomínky a na zdroje seniora pomocí vhodně vybraného materiálu. Následuje realizace přesazování květin. Každý senior musí mít možnost si vybrat, jakou činnost chce vykonávat. Na závěr pracovník se ptá seniorů, co bylo smyslem a účelem aktivizace, poděkuje všem zúčastněným, následuje rozloučení podáním ruky a pozve seniory na další aktivizaci.

Smyslová aktivizace využívá i sedm oblastí z pedagogických myšlenek M. Montessori. Mezi, které patří i náboženská výchova. V současné době se prakticky všichni senioři domova narodili v době, kdy náboženská výchova a víra v Boha byla přirozenou součástí jejich životů, patrné to bylo na vesnicích. S příchodem komunistického režimu jim byla jejich víra zakazována. O samotné víře se nesmělo mluvit a návštěva kostela nebyla v souladu s tehdejší státní ideologií. Pokud chceme pomáhat, musíme vnímat člověka celistvě. Nestačí jen samotná péče o tělo, ale „měli bychom využít veškeré možnosti k oslovení všech složek lidské osobnosti, protože víra je součástí tradic, které dodnes slavíme“.¹⁰⁷

Ve smyslové aktivizaci lze využít i sakrální prostory - „kaple“¹⁰⁸, pokud je součástí domova pro seniory. Je důležitým prostředím v domově, které může naplnit jejich duchovní potřeby. Takové prostředí už tím jak je vybaveno, má pozitivní vliv na člověka. Senior ví, že kostelní lavice bývají jen v kostele nebo v kapli, a tak je přirozeně zorientován v prostředí, ve kterém se nachází. Není to pouze lavice, jsou to také křesťanské symboly jako kříž, svatostánek se stále planoucí svíčkou, obrazy svatých, oltář apod., které „má člověk ve své paměťové stopě“.¹⁰⁹

¹⁰⁷ VOJTOVÁ, Hana. *Smyslová aktivizace v české praxi*. Prachatice: Institut vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-260-5804-5. str. 40 – 41

¹⁰⁸ VOJTOVÁ, Hana. *Jak (ne)přesadit starý strom: koncept Smyslové aktivizace v péči o seniory a osoby s onemocněním demencí*. Frýdek-Místek: JOKL, [2018]. ISBN 978-80-270-4386-6. str. 117 – 118

¹⁰⁹ VOJTOVÁ, Hana. *Jak (ne)přesadit starý strom: koncept Smyslové aktivizace v péči o seniory a osoby s onemocněním demencí*. Frýdek-Místek: JOKL, [2018]. ISBN 978-80-270-4386-6. str. 117 – 118

8. Sociální kontakty seniorů v domově pro seniory

Stáří přináší s sebou „osamělost spojenou se ztrátou mnoha sociálních kontaktů a zvyšuje se strach z opuštěnosti“.¹¹⁰ Senioři ve vyšším věku „potřebují sociální kontakty se svým okolím“¹¹¹, kde dávají přednost kontaktu se známými lidmi jako je rodina, ale i s lidmi, kteří jsou jim blízcí věkem a patří ke stejné sociální skupině.

Sociální kontakty zahrnují i „několik druhů potřeb.“¹¹² Senior, který nemá dostatek dostupných informací o světě, ve kterém žije např. dění v rodném městě, vesnici, ale i politickém dění je bez těchto informací náhle odtržen od světa. Každý člověk má potřebu náležet k nějaké skupině, být členem nějaké skupiny, ať už jde o rodinu, skupinu přátel, klub atd. Mezi sociální kontakty se řadí i potřeba lásky tzn. mít někoho rád a přijímat tento cit od druhého. Člověk rád komunikuje s druhými lidmi a z toho vyplývá potřeba vyjadřovat se a být vyslechnut, možnost s někým mluvit, rozmlouvat, vyjádřit svůj názor atd.

8.1. Zajištění dobrovolníka

Dobrovolníci v sociálních službách jsou lidé, kteří poskytují podporu a pomoc bez nároku na odměnu. Uplatnění nachází „téměř ve všech typech sociálně hendikepovaných lidí, od malých dětí bez rodinného zázemí až po staré lidi žijící v ústavech“¹¹³ Dobrovolníkem se může stát osoba starší 18 let, která chce svůj volný čas věnovat jednotlivcům, komunitě nebo rodinám s dětmi. V České republice „je dobrovolnictví způsob, jakým lidé mohou dát něco komunitě a získat něco na oplátku“.¹¹⁴ Může to být např. nová zkušenost, dovednost, smysl pro rozhodování, sebevědomí nebo sounáležitost.

8.2. Zajištění kontaktu s rodinou v době koronavirové krize

V roce 2020 jsou návštěvy seniorů v domovech pro seniory kvůli koronavirové krizi zakázány, aby se omezilo šíření viru a chránilo zdraví obyvatel těchto zařízení. Před pandemií měli senioři možnost přijímat návštěvy rodinných příslušníků, přátel a známých ve stanovených časech, které určoval řád každého domova. Návštěvy probíhaly v prostorách jako jsou společenské místnosti, vestibuly nebo zahrady, pokud to počasí dovolovalo, a senioři, kteří nebyli zcela imobilní, měli možnost se s návštěvami osobně setkat.

Vzhledem k vládním nařízením a přísným opatřením, která zakazují fyzické návštěvy, se zajišťují alternativní formy komunikace. Sociální pracovníce domovů pro seniory nabízejí seniorům možnost využívat různé technologie pro udržování kontaktu s rodinou a přáteli. Nejčastěji se používají programy jako Skype na noteboocích, což umožňuje seniorům vidět a slyšet své blízké na dálku. Kromě toho mohou senioři používat své vlastní telefony pro telefonické hovory. Efektivita těchto technologií závisí na schopnostech seniorů ovládat daná

¹¹⁰ PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7. str. 126

¹¹¹ HAUKE, Marcela. *Zvládání problémových situací se seniory: nejen v pečovatelských službách*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5216-7. str. 11 – 12

¹¹² PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3. str. 39

¹¹³ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0. str. 54

¹¹⁴ HOLCZEROVÁ, Vladimíra a Dagmar DVOŘÁČKOVÁ. *Volnočasové aktivity pro seniory*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4697-5. str. 82

zařízení a na dostupnosti technických prostředků v domově. Tato opatření pomáhají udržovat spojení s rodinou a přáteli v době, kdy je osobní setkání nemožné.

Za současné situace jsou z vládního nařízení návštěvy zakázány. Sociální pracovníce seniorům nabízí možnost komunikace přes různé technologie a programy. Nejčastěji je to přes notebook, ve kterém je nainstalován program Skype. Přes tento program se senior může nejen slyšet, ale i vidět se svými blízkými. Při kontaktu s rodinou senior využívá i svůj vlastní telefon. Záleží na možnostech a schopnostech seniora ovládat zařízení.

8.3. Sociální kontakt s obyvateli domova

Ten, kdo zprostředkovává kontakt se společenským prostředím, je aktivizační pracovník. Jeho náplní práce je nejen zprostředkovat kontakt s rodinnými příslušníky v době nouzového stavu, ale také sledovat sociální interakce mezi spolubydlícími. V případě stížnosti pomoci vyplnit formulář, zajistit přítomnost sociálního pracovníka a najít společné řešení. V jeho nepřítomnosti jej zastupuje „pracovník v sociálních službách“¹¹⁵ (pečovatel), který nabízí seniorům aktivity např. sledování televize mše svaté, poslech rádia, doprovod na zahradu. Sociální pracovník schvaluje akce typu: výlety, dobrovolnictví, společenské akce apod.

8.4. Duchovní / pastorační pracovník v domově pro seniory

Každé pobytové zařízení musí respektovat jakékoli potřeby klientů mezi, které patří i „duchovní složka“.¹¹⁶ K poskytování duchovní péče je nezbytné sociálním pracovníkem zjistit při příjmu seniora do zařízení, jaké je „jeho duchovní zaměření a jeho požadavky na spirituální potřeby.“¹¹⁷ Poskytnutí duchovní podpory se nemusí jednat pouze ze strany zástupce církve. V jistých případech na duchovní péči „může participovat sociální pracovník, psycholog“.¹¹⁸ Téměř každé zařízení má spolupráci s duchovním v té dané farnosti pod, kterou spadá. Jedná se většinou o duchovní z římskokatolické církve, který zařízení pravidelně navštěvuje, vykonává v něm bohoslužby, navštěvuje klienty na pokojích, uděluje různé svátosti. Klientům, kteří jsou příslušníky nebo stoupenci jiného náboženského vyznání, má být v rámci možností domova zajišťována služba podle konkrétního požadavku seniora. Ze strany domova musí být respektována náboženská a duchovní orientace seniora. V rámci uspokojení duchovních potřeb mohou pracovníci domova umístit na pokoj seniora předměty s náboženskou tematikou (obrazy, kříž, sošky, knihy atd.)

Záleží na personálu zda, rozpozná, o jaký problém dané potřeby se u seniora jedná. Senior často neumí v oblasti spirituality a při jejich duchovních potřebách sám zformulovat o jakou potřebu se jedná. Často na sklonku života bilancují, ohlížejí se zpět, hodnotí svůj život a kladou si otázky o jeho smyslu, zda splnili vše, co měli nebo co asi bylo jejich úkolem atd. „V Česku není saturace duchovních potřeb klientů dostatečně řešena a není v dostatečné míře

¹¹⁵ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 90

¹¹⁶ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 123

¹¹⁷ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 123

¹¹⁸ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 123

pro klienty zajištěn rozsah služeb, jež by jim ve spirituální oblasti mohly významně pomoci“.¹¹⁹ To často vede k tomu, že se „pracovníci cítí hodně nejistí, tématu se vyhýbají a neumí vést správně rozhovory se seniory“.¹²⁰

9. Potřeba duchovní péče

Duchovní péče může mít různou podobu a nepředstavuje jen „izolované intervence nýbrž je součástí ošetrovatelské péče“.¹²¹ Při duchovní péči, která zahrnuje hodnocení a uznání seniorovi současné situace musíme brát v úvahu jeho přesvědčení. Pokud je senior věřící je možné zajistit pastorační péči a tím zvolit vhodný přístup k jeho duchovním potřebám. Získat informace o duchovních potřebách seniora není možné jen z jednoho rozhovoru, nýbrž se informace získávají postupně během každodenního styku se seniorem.

9.1. Zajištění bohoslužby

Duchovní péči v některých zařízeních oficiálně zajišťují pastorační asistenti nebo kaplani. „Děje se tak ve velmi omezené míře v návaznosti na vůli a finančních možnostech vedoucích pracovníků nebo zřizovatelů“.¹²² Kněží nebo pastoři jednotlivých církví v rámci služby navštěvují své členy, bývají často otevřeni i k rozhovoru s kýmkoli potřebným.

Duchovní přichází do zařízení i mimo dohodnutou obvyklou dobu podle individuálních požadavků seniora. Seniorovi, který je jiného náboženského vyznání, má být zajišťována služba podle jeho konkrétního požadavku. Zařízení, které seniora přijímá, „musí respektovat náboženskou a duchovní orientaci seniora“.¹²³ Pracovníci v zařízeních „musí věnovat dostatek pozornosti a usilovat o maximální saturaci duchovních potřeb“¹²⁴ seniora.

V České republice má každé zařízení spolupráci s danou farností v oblasti, do které spadá. Jsou to duchovní především z církve římskokatolické, který zařízení pravidelně navštěvuje a poskytuje v něm tyto „služby: rozhovor, zpověď, svatě přijímání, udílení svátosti nemocných, udílení posledního pomazání“. Do DS dochází ale faráři i z jiných církví, jejich náplní je konání bohoslužeb, návštěvy seniorů na pokojích a udílení různých svátostí.¹²⁵

¹¹⁹ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 264 – 265

¹²⁰ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 264 – 265

¹²¹ PLEVOVÁ, Ilona. *Ošetrovatelství II*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3558-0. str. 121 – 122

¹²² GEORGI, Hana, Cyril HÖSCHL a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Gerontologie: současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2628-4. str. 260

¹²³ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 123

¹²⁴ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb. 2.*, aktualizované a doplněné vydání. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7. str. 123

¹²⁵ MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových sociálních [sic] zařízeních*. Praha: Grada, 2011. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-3148-3. str. 127

9.2. Duchovní péče zaměřená na umírající

V minulosti probíhala návštěva umírajících především v domácím prostředí. Tato povinnost spadala do kompetencí kněze, který umírajícímu vysluhoval eucharistický pokrm na cestu (viaticum). Tento rituál nepůsobil jen úlevu, zbavování tíže a nejistoty odcházejícímu, ale poskytoval úlevu i zúčastněným osobám. Cílem duchovní péče o umírající je pomoc k vnitřnímu vyrovnání se. „Bůh je blízko člověku ohroženému hluboko osamělostí, kterou je umírání“.¹²⁶

Mnozí se tváří, jako by smrt nebyla, ale ti, kteří se ke smrti blíží, ji často berou vážně a potřebují o ní mluvit. Pro nejbližší okolí seniora to není snadná záležitost. Senior o těchto věcech přemýšlí, proto o nich potřebuje mluvit. V případě doprovázejícího by mělo platit, že „sdělit svůj pohled na tyto „poslední věci člověka“ může, ale vždy tak, aby svůj pohled nemocnému nevnucoval“.¹²⁷

9.3. Duchovní i pro pomáhající personál

Pomáhající personál, stejně jako každý z nás, potřebuje mít způsob, jak se vypořádat s duchovními potřebami a jak je sdílet. Může jím být např. nemocniční kaplan nebo psycholog, duchovní, který dochází do zařízení apod. „Někdo má vyhovující soustavné duchovní vedení v sobě svého stálého zpovědníka nebo jiného člověka, kterému plně důvěřuje“.¹²⁸ Na duchovního se může obrátit nejen pomáhající personál v zařízení, ale i každý člověk, a to nejen v situaci krize, nemoci nebo osamění. Jsou to situace, které otevírají prostor pro duchovní potřeby bez ohledu na světonázorová založení. „Duchovní plní tak úlohu pracovníka prvního kontaktu na široké škále životních situací“.¹²⁹

¹²⁶ BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0. str. 123 – 125

¹²⁷ OPATRŇY, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1. str. 153 – 161

¹²⁸ SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9. str. 72 - 73

¹²⁹ CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7. str. 65

10. Praktická část

Praktická část této práce vznikla v roce 2021. Zabývá se unikátním dopadem tehdejší pandemie Covid - 19 na duchovní péči o seniory. Konkrétně zkoumá tři klíčové oblasti: vývoj vztahů mezi duchovními/pastoračními pracovníky a seniory v domovech pro seniory před pandemií, změny ve vztazích mezi těmito pracovníky a seniory v domácím prostředí jak před, tak během pandemie, a povahu spolupráce mezi duchovními/pastoračními pracovníky a personálem domovů pro seniory.

Pandemie Covid - 19 přinesla nevídané výzvy, zejména v oblasti poskytování duchovní péče seniorům. Pandemie vyžadovala přechod **od tradičních osobních setkání k alternativním způsobům komunikace**. Tento přechod měl významné důsledky pro seniory i pro duchovní/pastorační pracovníky, kteří se jim věnovali.

Vzhledem k omezením vyplývajícím z pandemie a mým zdravotním problémům nebylo možné praktickou část tohoto výzkumu provést tradičními prostředky. Místo toho jsem využila elektronickou komunikaci pro oslovení respondentů. Výzkumná metoda zahrnovala použití polostrukturovaného dotazníku, který obsahoval otevřené otázky. Tento přístup umožnil porozumění některým zkušenostem a perspektivám respondentů. Rozhovory byly provedeny s náhodně vybranými jednotlivci z různých církví, což poskytlo různorodé pohledy na dopad pandemie na duchovní péči.

Pandemie Covid - 19 zásadně změnila prostředí duchovní péče o seniory. Zatímco přinesla významné výzvy, také vedla k inovacím a novým přístupům, které zlepšily schopnost poskytovat podporu. Zkušenosti zdokumentované v tomto výzkumu nabízejí cenné poznatky o vyvíjející se povaze duchovní péče a zdůrazňují důležitost adaptability, spolupráce a efektivního využívání technologie při uspokojování **potřeb seniorů během krizových období**.

Pastorační péče v současnosti má klíčový význam pro podporu duchovního a emocionálního blaha lidí v různých životních situacích. Tato forma péče poskytuje lidem prostor pro hledání smyslu, porozumění a duchovního růstu, což je zvláště důležité v době, kdy moderní život často klade důraz na materiální hodnoty a rychlý životní styl. Tato analýza podtrhuje význam pokračujícího zkoumání a rozvoje nových metod poskytování duchovní péče, aby senioři dostávali potřebnou podporu bez ohledu na okolnosti.

Tato práce, původně plánovaná k předložení v roce 2021, byla z důvodu vážné nemoci a rodinných problémů odložena.

10.1. Výzkumný problém a výzkumné otázky

Teoretická část definovala duchovní péči a celkovou péči o seniory, a to zejména v domovech pro seniory. Ve výzkumné sondě jsem se proto zaměřila na poskytování duchovní péče v domovech pro seniory.

Výzkumný problém této práce je: jak respondenti definují duchovní péči pro seniory, jaká specifika přinesla pandemie Covid – 19.

Spočívá v zkoumání, jakým způsobem se mění duchovní péče o seniory v době pandemie Covid - 19 a jaký vliv má tato situace na vztah mezi duchovními/pastoračními pracovníky a seniory, a to jak v domovech pro seniory, tak v domácím prostředí.

Pandemie Covid - 19 přinesla mnohé výzvy, které ovlivnily tradiční způsoby poskytování duchovní péče, a tím vytvořila potřebu nových přístupů a metod, které ukazují nutnost reagovat na krizové stavy ve společnosti.

Z toho vyplynuly tyto výzkumné otázky:

VO1 – Jaké změny přinesla pandemie Covid - 19 pro poskytování duchovní péče?

VO2 – Jak lze charakterizovat vztah duchovní / pastorační pracovník a senior v DS v době před pandemií Covid - 19?

VO3 - Jak lze charakterizovat vztah duchovního / pastoračního pracovníka a seniora v domácím prostředí před a během pandemie?

VO4 – Jak probíhá spolupráce duchovního / pastoračního pracovníka s personálem Domova pro seniory?

Tato výzkumná sonda je důležitá pro pochopení toho, jaké strategie a přístupy byly během krizového období úspěšné a mohou být implementovány do budoucí praxe.

10.2. Dotazník

Pro kvalitativní výzkumnou sondu v této práci jsem připravila polostrukturovaný dotazník, který byl vytvořen tak, aby poskytl hlubší vhled do změn v duchovní péči o seniory během pandemie Covid - 19. Dotazník obsahoval celkem 15 otázek, z nichž první, třetí a čtvrtá otázka měly po čtyřech podotázkách, zatímco druhá otázka měla tři podotázky. Tento formát umožnil získat rozmanité odpovědi od respondentů, což je klíčové pro pochopení některých změn, ke kterým během pandemie došlo.

Základním přístupem ke sběru dat v empirickém výzkumu je naslouchání lidem, kladení otázek a získávání jejich odpovědí, což je hlavní metodou sběru informací a dat.¹³⁰ Dotazník,

¹³⁰ HENDL, Jan, 2023. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Páté, přepracované vydání. Praha: Portál. ISBN 9788026219682. str. 176

stejně jako rozhovory a testy, spadá do kategorie tzv. explorativních metod (z latinského "explorare", což znamená "zkoumat"), tedy metod, které čerpají informace z odpovědí respondentů.¹³¹ Dotazník lze předat respondentům v podstatě čtyřmi způsoby: rozesláním poštou, osobně, elektronicky nebo prostřednictvím dalších osob.¹³²

Dotazníkové šetření je výzkumná metoda, která spočívá ve sběru písemných odpovědí od respondentů na předem připravené otázky nebo pokyny tazatele.¹³³ Tento přístup umožňuje systematicky získávat informace od velkého počtu lidí, což poskytuje širokou škálu dat pro analýzu. Dotazníky mohou být distribuovány různými způsoby, jako je pošta, e-mail, online formuláře nebo osobní rozdáání, a mohou obsahovat různé typy otázek – od uzavřených s předem stanovenými odpověďmi až po otevřené otázky, které umožňují respondentům volně vyjádřit své názory a zkušenosti.¹³⁴ Výhoda dotazníkového šetření je jeho flexibilita a schopnost oslovit velké množství respondentů najednou. To umožňuje sbírat rozsáhlé množství dat během relativně krátkého časového období. Kromě toho je tento nástroj cenově efektivní a může být snadno přizpůsoben specifickým potřebám výzkumu. Dotazníky mohou být navrženy tak, aby zahrnovaly demografické otázky, které umožňují segmentaci dat podle různých skupin respondentů, což dále obohacuje analýzu.¹³⁵

Dotazník této práce byl navržen tak, aby byl pro všechny respondenty stejný a byl distribuován prostřednictvím elektronické pošty. Použití polostrukturovaného formátu, který obsahoval jak otevřené, tak uzavřené otázky, umožnilo získat nejen kvantitativní data, ale také kvalitativní vhledy a osobní zkušenosti respondentů. Tento přístup se ukázal být velmi efektivním, protože získané odpovědi poskytly cenné informace, které doplnily teoretickou část práce.

Dotazník byl rozdělen do čtyř hlavních částí, z nichž každá se zaměřovala na jiný aspekt duchovní péče o seniory:

Pandemie Covid - 19 a duchovní péče se zaměřovala na to, jak pandemie ovlivnila způsob, jakým je poskytována duchovní péče. Respondenti byli dotazováni na změny v jejich metodách práce, na nové výzvy, kterým čelili, a na to, jak se snažili udržet duchovní podporu seniorům v podmínkách sociálního distancování. Cílem bylo zjistit, jak pandemie ovlivnila jejich schopnost poskytovat podporu a jaké inovace byly zavedeny, aby byla péče nadále efektivní.

Druhá část dotazníku se zaměřovala na období před pandemií a zkoumala, jakým způsobem byla duchovní péče poskytována tehdy. Respondenti byli dotazováni na své běžné praktiky,

¹³¹ VÁŇOVÁ, Hana a Jiří SKOPAL, 2017. Metodologie a logika výzkumu v hudební pedagogice. 2., aktualiz. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3621-4. str. 41

¹³² CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3. str. 169

¹³³ JEDLIČKA, Richard, Jaroslav KOTÁ a Jan SLAVÍK, 2018. Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání. Praha: Grada Publishing. Psyché. ISBN 978-80-271-0586-1. str. 390

¹³⁴ CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5326-3. str. 169

¹³⁵ GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0. str. 121

frekvenci návštěv a formy duchovní podpory, které poskytovali seniorům. Tato část pomohla vytvořit základní srovnání s obdobím pandemie a odhalit, jak dramaticky se situace změnila.

Třetí část dotazníku se zabývala vztahem mezi duchovními pracovníky a seniory, kteří žijí v domácím prostředí. Dotazy se zaměřovaly na to, jak tento vztah vypadal před pandemií a jak se změnil během ní. Respondenti zde poskytovali informace o tom, jak udržovali kontakt se seniory, kteří zůstávali doma, a jak pandemie ovlivnila jejich schopnost poskytovat duchovní podporu v tomto prostředí. Důraz byl kladen na zjištění, jak se změnily způsoby komunikace a jaké nové výzvy museli překonávat.

Poslední část dotazníku se zaměřovala na spolupráci mezi duchovními pracovníky a personálem domovů pro seniory. Respondenti byli dotazováni na to, jak tato spolupráce probíhala před pandemií a jak se změnila během ní. Byly zkoumány aspekty, jako je koordinace aktivit, podpora poskytovaná personálem při duchovních aktivitách a výzvy spojené s omezeními kontaktu během pandemie. Tato část měla za cíl odhalit, jak efektivně se dařilo udržet duchovní péči navzdory náročným podmínkám a jaké strategie byly zavedeny pro zajištění kontinuity péče.

10.3. Vzorek respondentů

S ohledem na pandemickou situaci jsem zvolila komunikaci prostřednictvím e-mailu. Respondenty jsem kontaktovala e-mailem s žádostí o vyplnění dotazníku a o spolupráci. Celkem jsem oslovila 32 respondentů, dotazník vyplnilo 7 účastníků. Mezi respondenty patří farář, duchovní, pastorační pracovníci a jáhenové, ze dvou církví: Českobratrské církve evangelické a Církve adventistů sedmého dne. Jejich účast přinesla bohaté a rozmanité pohledy na témata týkající se duchovní péče o seniory v kontextu současné společnosti a vlivu pandemie Covid – 19.

Pracovní zařazení	Věk (rozmezí)	Pohlaví	Příslušnost k církvi
Farář	60 - 70	muž	CČSH
Duchovní	30 – 40	muž	CČSH
Duchovní	50 – 60	žena	CČSH
Pastorační pracovník	50 – 60	žena	Církev adventistů s.d.
Pastorační pracovník	40 – 50	muž	Církev adventistů s.d.
Duchovní	40 – 50	muž	CČSH
Jáhen	20 – 30	muž	CČSH

10.4 Vyhodnocení dat

Vyhodnocení dat zahrnuje obsahovou analýzu dat podle hlavních kategorií jednotlivých výzkumných otázek získaných prostřednictvím rozhovorů s respondenty a

vyplněných dotazníků. Data byla systematicky analyzována s cílem získat odpovědi na výzkumné otázky a tak objevit perspektivy v oblasti duchovní péče o seniory, zejména v kontextu pandemie Covid - 19 a následných vlivů na tyto praktiky. Vyhodnocení reflektuje rozmanité pohledy a postřehy respondentů, což přispívá k hlubšímu pochopení této citlivé a důležité oblasti péče.

VO1 – Jaké změny přinesla pandemie Covid - 19 pro poskytování duchovní péče?

Tato první část dotazníku směřovala k tomu, jakým způsobem se změnila duchovní péče v této nepříznivé době. Respondenti shodně uvádějí, že pandemie přinesla řadu omezení. Kdy duchovní již nemohli docházet do zařízení, jako je např. Domov pro seniory. Pro seniory to znamenalo na jedné straně omezení sociálního kontaktu až izolovanost, která vedla ke ztrátě vůle a chuť žít a na druhé straně se zintenzivnila hloubka prožívání.

Proměnily se formy ritu i duchovní praxe, kde velká část duchovní praxe se konala telefonickou formou rozhovorů, využití internetu, psaní SMS a emailů.

Pokud bylo možno konat bohoslužby, konaly se i v omezeném počtu v kapli v Domově pro seniory. Tyto bohoslužby se konaly za přísných hygienických podmínek. Součástí bohoslužby byl i zpěv, kde duchovní využívali záznamy z mp3 přehrávačů.

VO2 – Jak lze charakterizovat vztah duchovní / pastorační pracovník a senior v DS v době před pandemií Covid - 19

V této druhé části se zaměřuji nejen na seniory, ale i na seniory s demencí a Alzheimerovou nemocí. Jestli se duchovní / pastorační pracovník setkal s tímto typem seniorů a jakým způsobem probíhala spolupráce a komunikace.

Zaměřím se nejprve na dobu před pandemií Covid - 19. Zde respondenti uvádějí, že se pravidelně konaly bohoslužby v Domově pro seniory i pravidelné návštěvy seniorů v pečovatelských domech i v domácím prostředí. V Domově pro seniory se konaly bohoslužby, pastorační návštěvy, útěcha nemocných, otevřené rozhovory, povzbuzování, společné modlitby, čtení z Bible a to jak ve skupinách, tak i u jednotlivců na pokojích. Návštěva zařízení též umožňuje individuální setkání – někdy i za účasti personálu Domova pro seniory, převážně u seniorů, upoutaných na lůžko, kde je duchovní požádán seniorem o rozhovor, modlitbu, duchovní útěchu.

Respondenti byli dotázáni, zda se setkali ve své praxi se seniory s demencí a Alzheimerovou nemocí.

Pozitivně mě překvapilo, že ze sedmi respondentů šest s touto skupinou seniorů pracuje. Uvádějí, že není snadné vcítění se do této skupiny seniorů, připravit pro ně adekvátní bohoslužbu, přiměřenou k jejich stavu komunikaci. Navázání komunikace s touto skupinou seniorů je velmi důležité a specifické. Komunikace převážně probíhá očním kontaktem, haptická komunikace (podání ruky, pohlázení, držení za ruku..) nebo prostřednictvím zpěvu. Je třeba je uvádět do daného okamžiku a trpělivě naslouchat jejich prožitkům, vzpomínkám či skutečnostem, které momentálně potřebovali sdělovat. Důležité je citlivé vnímání ze strany duchovního / pastoračního pracovníka. Nechat prožít seniora emoce (pláč, smutek, stesk), které během rozhovoru se mění.

Respondenti se s touto skupinou nejčastěji setkávají: při bohoslužbách, při neformálním setkávání se skupinou seniorů, při pastoraaci jednotlivého seniora. Příprava na takovéto setkání se nijak zvlášť nepřipravují. Setkávání jsou specifická tím, jakým způsobem se odvíjí konkrétní setkání. Tzn. udržet jejich pozornost písněmi ne dlouhými, střídáním písní s povídáním na různá témata (př. plesy, bály, roční období, ...). Cílem by mělo být vyvolat vzpomínky u seniora a zapojit jej do dění při setkání.

VO3 - Jak lze charakterizovat vztah duchovního / pastoračního pracovníka a senior v domácím prostředí před a během pandemie?

Zde jsem se zaměřila na seniory v domácím prostředí. Domnívám se, že i tito senioři by neměli být opomíjeni. Respondenti uvádějí, že docházeli k seniorům do domácího prostředí před pandemií Covid – 19. Senioři především požadovali, pastorační rozhovory, domácí bohoslužby, služby svátostné, společnou modlitbu, rozhovory o životě. Taktéž jubilanti si povolávají duchovního / pastoračního pracovníka, kdy jen tím, že jim předá zvláště ženám, kytičku, malý dárek je pro ně duchovní útěcha. Sami senioři mají zájem o duchovní služby v domácím prostředí a sami je iniciují.

Směřovala jsem dotaz i na duchovní služby i na dobu pandemie Covid - 19 v domácím prostředí. Respondenti uvádějí, že duchovní služby omezili jen částečně, protože senioři neměli možnost internetového připojení. Pokud senior měl tuto možnost, duchovní / pastorační pracovník se seniorem spojil pomocí aplikace: Messenger, Whatsap, Zoom. Také telefonicky nebo pomocí emailů. Dále uvádějí, že většina seniorů preferovala osobní návštěvu. Takto vykonaná návštěva měla přísná hygienická opatření, museli být vykonány testy na pandemii Covid - 19. Jeden z respondentů uvedl, že je již očkovan a senioři nemají obavu z nákazy.

Nepatrný rozdíl respondenti zaznamenali mezi duchovní podporou u seniora v domácím prostředí a seniora v Domově pro seniory před pandemií Covid - 19. Uvádí „byrokratickou náročnost“. V domácím prostředí toto odpadá.

VO4 – Jak probíhá spolupráce duchovního / pastoračního pracovníka s personálem Domova pro seniory?

V této poslední čtvrté části jsem se zaměřila na spolupráci právě mezi duchovním / pastoračním pracovníkem a personálem Domova pro seniory. Z mého pohledu a dlouholeté praxe se domnívám, že je nutná tato spolupráce. Personál nemůže suplovat duchovního / pastoračního pracovníka, ale je v jeho možnostech tuto duchovní službu zprostředkovat. Takováto spolupráce by měla především spočívat v pomoci personálu duchovnímu / pastoračnímu pracovníku při setkávání nejen při skupinovém setkávání, ale i individuálním setkávání (neverbální i verbální komunikaci, haptice, uvedení k ležícímu seniorovi na pokoj, dozor při bohoslužbě...). Z výzkumu vyplývá, že přínosem pro personál je duchovní / pastorační pracovník. Tento vztah může napomoci např. ke zklidnění situace na pracovišti, při komunikaci s rodinnými příslušníky, ale i osobními záležitostmi personálu.

Respondenti zde uvádějí, že spolupracují s personálem, ale jen v rovině technické (zabezpečení akce, předávání vzkazů, doprovod seniorů na bohoslužby apod.). Uvítali by ze strany personálu větší zájem o tužby seniorů a aktivní předávání informací od seniorů, kterým je poskytována duchovní služba. K technické stránce nemají výhrady vůči personálu.

Na dotaz, jestli spolupracují, s aktivizačním pracovníkem odpovědělo pět respondentů ze sedmi, že Ano. Jakým způsobem by mohli být nápomocni aktivizační pracovníci duchovnímu / pastoračnímu pracovníku odpověděli, že by uvítali tyto pracovníky při aktivizaci seniorů a jejich motivaci k činnosti, pravidelně a opakovaně nabízeli službu duchovního, hovořit nejen se seniory Domova pro seniory, ale také s rodinami, uvádět v materiálech duchovní doprovázení a služby na vývěškách, v komunikačních prostředcích (Web domova, FB aj.). V případě nepřítomnosti duchovního / pastoračního pracovníka by měl personál zajistit bohoslužbu např. Tv, internet, popř. přečíst úryvek z Písma.

10.5 Celková péče o seniory – závěry

Zásadní role duchovních pracovníků v domovech pro seniory se výrazně projevila během doby pandemie, kdy se seniorské zařízení stalo uzavřeným prostředím s minimální možností osobních návštěv. V takové situaci se duchovní stali klíčovými prostředníky, kteří zajišťovali duchovní podporu a psychickou stabilitu pro obyvatele i personál domova. Jejich přítomnost byla nejen zdrojem duchovního povzbuzení, ale také emocionální oporou v obtížných chvílích izolace.

Komunikace duchovních s obyvateli domovů pro seniory se stala životně důležitou, neboť **právě prostřednictvím těchto interakcí byla udržována lidská důstojnost a emocionální pohoda seniorů.** Nabízené služby duchovních pracovníků, jako jsou bohoslužby, duchovní poradenství či modlitební setkání, poskytovaly obyvatelům domova prostor pro zklidnění a nalezení síly v obtížných časech. Tato duchovní podpora nebyla cenná pouze během pandemie, ale její význam zůstává i v současnosti, kdy se život postupně vrací do normálu.

I přes zlepšující se situaci a možnost opětovného setkávání s rodinnými příslušníky zůstává přítomnost duchovních v domovech pro seniory **nezbytná.** Jejich role jako duchovních a emocionálních a existenciálních průvodců zajišťuje kontinuitu a stabilitu v životě seniorů.

Senioři mají opět příležitost navštěvovat bohoslužby, rozmlouvat se svými blízkými a budovat sociální vztahy s okolním světem, což je klíčové pro jejich duševní a emocionální pohodu.

Pandemie Covid -19 připomněla význam lidského kontaktu a emocionální podpory, kterou duchovní pracovníci v domovech pro seniory poskytují. Jejich přítomnost není jen prostředkem k udržení duchovního života, ale také k poskytování lidského doteku a emocionální opory v obtížných okamžicích. **Prostřednictvím své práce duchovní nejen zajišťují náboženskou službu, ale také podporují celkovou kvalitu života seniorů, kteří mohou mít díky nim pocit bezpečí, sounáležitosti a důstojnosti.**

Výzkumná sonda ukázala, že duchovní péče v domovech pro seniory plní klíčovou roli a její větší důležitost prokázala právě nouzová situace v české společnosti. Práce duchovních přispívá k celkovému blahu obyvatel domovů a zajišťuje, že každý senior má možnost nalézt duchovní podporu a klid ve svém životě, bez ohledu na aktuální vnější okolnosti.

Závěr

Bakalářská práce je zaměřena na aktuální problematiku seniorů v České republice s důrazem na duchovní péči poskytovanou v domovech pro seniory. První kapitola této práce se hlouběji zabývá definicemi duchovní péče, které mají obecný charakter a lze je aplikovat na jakoukoli formu duchovní péče. Tento obecný rámec naznačuje, že role duchovního či pastoračního pracovníka je nezastupitelná v každém aspektu lidské existence. Jejich klíčovým přínosem je uspokojování duchovních potřeb jednotlivců, což platí zejména pro seniory v zařízeních určených pro jejich pobyt. Duchovní péče se neomezují pouze na náboženskou praxi, ale rozšiřuje se na podporu emocionálního, morálního a existenciálního rozvoje jednotlivců, což je klíčové pro celkovou kvalitu jejich života v pokročilém věku.

Druhá a třetí kapitola se zabývá samotným seniorem a jeho potřebami. Mezi, které patří i potřeba duchovní. Zabývá se též domovem pro seniory pro koho, je určena tato sociální služba a jakým zákonem se musí řídit. Dále pak jaké aktivity nebo aktivizace může zařízení nabídnout seniorům mimo uspokojování základních potřeb. Senior je může a nemusí využít, záleží na zdravotním a momentálním stavu seniora. Jak již bylo zmíněno mezi potřeby, patří i duchovní potřeba. Je to nedílná součást poskytovaných služeb domova pro seniory. Je důležité, aby každé zařízení respektovalo duchovní potřeby seniora. Zajišťování duchovních služeb má v zařízení nestarosti sociální pracovník, který v první řadě zjišťuje, zda senior chce využít tuto konkrétní službu či nikoli. Duchovní má nezastupitelnou funkci nejen v domově pro seniory, kde poskytuje duchovní služby jako je např. bohoslužba, duchovní útěcha, poskytování svátostí apod., ale také u seniorů v domácí prostředí a v neposlední řadě také u personálu se setkává s pochopením. Kde aktivizační pracovník nebo v zastoupení pečovatel je nápomocen duchovnímu/pastoračnímu pracovníku, při výkonu bohoslužby, udílení svátostí nebo při technických záležitostech.

Z výše uvedených poznatků lze vyvodit, že duchovní péče v domově pro seniory má co nabídnout. Může nejen pomoci seniorům, ale i jejich rodinám a personálu. Senior do zařízení přichází se smíšenými pocity, s obavami, s pocitem strachu s osamoceností. Duchovní/pastorační pracovník může pouze poskytnout duchovní útěchu seniorovi v osamocení, naslouchat jeho pocitům, ovšem nemůže nahradit kontakt nebo přítomnost blízkých.

Získané informace z dotazníků poskytly hlubší vhled do praktických aspektů poskytování duchovní péče a doplnily teoretickou část práce. Respondenti sdíleli své osobní zkušenosti a popisovali, jak se museli přizpůsobit novým podmínkám ve stavu pandemických opatření. Například mnozí z nich zdůraznili význam technologií, jako jsou videohovory a online bohoslužby, které se staly klíčovými nástroji pro udržení kontaktu se seniory.

Navzdory počátečním obtížím se duchovním pracovníkům podařilo nalézt inovativní způsoby, jak poskytovat duchovní podporu, a to i v podmínkách omezeného fyzického kontaktu. Spolupráce s personálem domovů pro seniory se ukázala jako klíčová pro zajištění nepřerušované péče a mnoho respondentů uvedlo, že pandemie posílila jejich vztahy s personálem, což vedlo k lepší koordinaci a efektivitě.

Celkově dotazníkové šetření odhalilo, že pandemie Covid - 19 přinesla nejen výzvy, ale také příležitosti k inovacím a zlepšení v poskytování duchovní péče. Tyto poznatky jsou cenné pro budoucí praxi a mohou pomoci lépe připravit duchovní pracovníky a pečovatelský personál na podobné krizové situace.

Příloha

Podklady pro polostrukturovaný rozhovor s duchovními a pastoračními pracovníky

I. Pandemie Covid - 19 a duchovní péče

1. Byl/a jste v pravidelném kontaktu se seniory z domovů pro seniory nebo s těmi, kteří jsou v domácím prostředí v době před pandemií? Popište, o jaké aktivity se jednalo.
2. Jak vaši činnost zasáhla pandemie?
3. Jak se proměnily formy rituálů, duchovního doprovázení a duchovní praxe?
4. Jaké komunikační prostředky využíváte v době pandemie? Využíváte některé při komunikaci i se seniory?

II. Vztah duchovní / pastorační pracovník a seniora v DS v době před pandemií Covid - 19

5. Popište Vaši zkušenost s pastorační a službou seniorům v domově pro seniory.
6. Pracoval(a)/setkal(a) jste se někdy se seniory, kteří mají demenci a Alzheimerovu nemoc? Popište, jak probíhala komunikace.
7. Byla nutná specifická reakce z Vaší strany vůči seniorovi/seniorům s demencí nebo někdy během těchto aktivit:
 - při bohoslužbě ANO - NE - tento typ seniora nebyl součástí aktivity
 - při biblické hodině: ANO – NE - tento typ seniora nebyl součástí aktivity
 - při neformálním setkávání se skupinou seniorů: ANO – NE - tento typ seniora nebyl součástí aktivity
 - při pastorační jednotlivého seniora: ANO – NE – tento typ seniora nebyl součástí aktivity

V případě, že se seniory tohoto typu máte v rámci svých aktivit zkušenosti, popište, jak to ovlivňuje Vaši přípravu na aktivitu i samotnou realizaci aktivity.

III. Vztah duchovní / pastorační pracovník a senior v domácím prostředí před a během pandemie Covid - 19

8. Poskytoval/a jste nějaké duchovní služby seniorům v domácím prostředí před pandemií Covid - 19? V případě ANO, prosím konkretizujte

- ANO - NE

V případě ANO, prosím konkretizujte:

9. Poskytujete nějaké duchovní služby i v současné době (např. pastorační po telefonu, skype...)

- ANO – NE

Seznam literatury

1.1. Primární zdroje

- BUTTA, Tomáš. *Pastorační péče v církvi*. Praha: Církev československá husitská, 2017. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-137-0.
 - DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4138-3.
 - ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Psychologie P. ISBN 80-7106-291-X.
 - KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. Praha: Oliva, 2000. ISBN 80-85942-42-9.
 - MALÍKOVÁ, Eva. *Péče o seniory v pobytových zařízeních sociálních služeb. 2., aktualizované a doplněné vydání*. Praha: GradaPublishing, 2020. ISBN 978-80-271-2030-7.
 - MATOUŠEK, Oldřich, KŘIŠŤAN, Alois, ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.
 - OPATRNÝ, Aleš. *Spirituální péče o nemocné a umírající*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2017. Bibliothecatheologica. ISBN 978-80-7465-269-1.
 - PROCHÁZKOVÁ, Eva. *Biografie v péči o seniory*. Praha: GradaPublishing, 2019. ISBN 978-80-271-1008-7.
 - RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. Praha: Ústřední rada církve českomoravské, 1940. Knihovna Náboženské revue církve českomoravské.
 - SVATOŠOVÁ, Marie. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-4107-9.
 - VOJTOVÁ, Hana. *Jak (ne)přesadit starý strom: koncept Smyslové aktivizace v péči o seniory a osoby s onemocněním demencí*. Frýdek-Místek: JOKL, [2018]. ISBN 978-80-270-4386-6.
 - VOJTOVÁ, Hana. *Smyslová aktivizace v české praxi*. Prachatice: Institut vzdělávání, 2014. ISBN 978-80-260-5804-5.
- KOLÁŘ, Pavel a Ján LIGUŠ, 2024. *Poimenika: pastorační služba církve v kontextu tradice a současnosti*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-5454-6.

1.2. Sekundární zdroje

- CIMRMANNOVÁ, Tereza. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2., rozš. české vyd. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
- HAUKE, Marcela. *Zvládání problémových situací se seniory: nejen v pečovatelských službách*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5216-7.
- HROZENSKÁ, Martina a Dagmar Dvořáčková. *Sociální péče o seniory*. Grada Publishing a.s., 2013. ISBN 978-80-247-8470-0.
- MLÝNKOVÁ, Jana. *Pečovatelství: učebnice pro obor sociální péče - pečovatelská činnost*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3184.
- PICHAUD, Clément a Isabelle THAREAU. *Soužití se staršími lidmi: praktické informace pro ty, kdo doma pečují o staré lidi, i pro sociální a zdravotnické pracovníky*. Přeložil Abigail KOZLÍKOVÁ. Praha: Portál, 1998. Sociální práce. ISBN 80-7178-184-3.
- PŘIBYL, Hugo. *Lidské potřeby ve stáří*. Praha: Maxdorf, [2015]. Jessenius. ISBN 978-80-7345-437-1.
- SANSON, Henri. *Spiritualita třetího věku*. Přeložil Tomáš CHUDÝ. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. Malý duchovní život. ISBN 978-80-7195-806-2.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- ZRUBÁKOVÁ, Katarína a Ivan BARTOŠOVIČ. *Nefarmakologická léčba v geriatrii*. Praha: GradaPublishing, 2019. Sestra (Grada). ISBN 978-80-271-2207-3.

1.3. Weby

Biblický slovník [online]. Kalich, 1956 a 1992 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: http://lide.cb.cz/pavel.mosner/bib_slovník_novotny.htm

MAŘÍKOVÁ, Hana a VOHLÍDALOVÁ, Marta. Bariéry versus preferované formy rodičovství u neheterosexuální populace. *Fórum sociální politiky*, 2019, **13**(6), s. 20-26. ISSN 1802-5854. Dostupné také z: <https://www.vupsv.cz/download/rok-2019-06/?wpdmdl=7611&refresh=5f15d80bf17b21595267083>.

TABASZEWSKI, Robert. Právo pacienta na pastorační péči ve světle předpisů mezinárodního práva. *Revue církevního práva*, 2017, **23**(4), s. 45-56. ISSN 1211-1635. Dostupné také z: http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/69_revue_cela.pdf.